

ВІДЛЮДОК

Повість

Шукаючи якісь цікаві історія про свій поліський край я натрапив на історію Кузьми, вигнанця – «єдинолічника», якого радянська влада відселила за межі села Немовичі. Відселила влада лише за відмову добровільно-примусово вступати в колгосп...

Савчин Олексій Макарович
13.11.2017

ВІДЛЮДОК

Шукаючи якісь цікаві історії про свій поліський край я натрапив на історію Кузьми Михнівського, вигнанця – «єдинолічника», якого радянська влада відселила за межі села Немовичі. Відселила влада лише за відмову добровільно-примусово вступати в колгосп в одна тисяча дев'ятсот сорок сьомого року. Я познайомився з його родиною. І ось яка вималювалась дивовижна історія життя-буття мешканців хутора Михнівки, який через балакучість і видумані історії Кузьмою, декотрі називали Видумкою, а більшість немовичан цей хутір найменували » Михнівкою.

-«Цілу ніч вмерлі снилися, буде дощ – пробуркотіла стара Параска, обриваючи вранішню щоденну молитву»

«Дурному дурне сниться» - відбубнів старий Кузьма і вийшов надвір. Він не вірив у сни, та й ще в бабському толкуванні. Він вірив лише тому, що бачив і чув власними очима і вухами. Вірив він мові птиць, звірини, знакам лісу і голосу млявої річечки Язвінки. Річці він вірив найбільше. Він і на цей раз підійшов на похилий берег Язвінки, не торкаючись постоломи води, і сказав: « Ну, як переночувала?» З протяжністю і хриплатою лагідністю сказав. Так він не звертався навіть до своєї Параски.

Язвінка зпросоння мружилася, як пес на кістку і тихо пестилася біля його ніг. В цю пору вона була лагідною і не говіркою. Старий легко переломився в поясі і хлюпнув перші пригорщі на лице. Вода приємною прохолодою пронизала шкіру, вколола очі, пробудила застояну за довгу ніч кров. А він хлюпотівся і хлюпотівся, пив він, і ось вже сімдесят літ не знав смачнішої і життєдайної вологи.

На на зиму зораний клопоть ріплі лягло вороння – чий води принесе якусь мряку? Птиці каркали на поживу. Таки буде дощ. Але не зненацька, а десь після обіду, бо вороняча каркало сухими дзьобами і зловісно вивертали шиї.

«Може обійдеться перебути без накидки з вивернутого і складеного каптурем мішка, - подумав старий, бо не любів тягати на собі зайве.

Гнідий звично здригнувся під теплою його долонею. Напоєний і ситий кінь слухняно пригнув голову, аби хазяїну легше було перекинути зброю-шлеї. Він інтуїтивно вгадував, що від нього чекає господар. Та й, може давно все запам'ятав, хоча старий хотів бачити в рухах Гнідого якусь осмисленість. У всякому разі така осмисленість вгадувалась в його невидючих очах. Кінь був сліпий і то давно. Хіба ж не забрали його у нього, якби він був здатний виконувати роботу у колгоспі. Ладного тяжковоза разом з возом, коровою, та підсвинком забрали, а взамін всучили цього сліпака. Але їм двом було достатньо й однієї пари очей. Старий цінував свій зір, доволі стерпний на його вік. Його ровесники з Немович давно на свій ніс вішають збільшувальні скла, а він навіть нитку у голку ще впевнено встромлює з першого ж разу. Ні книжок, ні газет від зроду не читав і не

читає-навіщо їх читати на хуторі?... Горілкою дід не заливався – самогонка страшно знесилює. Здогадувався, що ліс і зелений луг береже його не лише зір, а мужську міць. А ще річкова вода, якою змивав втому впродовж дня. Алже річкова вода передавала йому міць поліського краю.

Сліпий кінь і підстарілий чоловік розумілися між собою. Без слів і зайвих рухів. Вони разом пили з Язвінки та лісових криничок і разом спочивали. Навіть нужду справляли разом, кінь реагуючи на звук струмення теж струменів. Коли старий перекушував крайцем житнього хліба, разом з тим, що Бог послав, то кінь насторожено, але терпеливо чекав на свої крихти. А може, просто радів компанії з господарем.

Ніде не поїхали. Почалася буря... Тоді й трапилася біда. Вийшов по воду до Язвінки. І Бог послав на землю небесний вогонь. Кузьму вдарила блискавка.

«Не думай, я добре тямлю» - перейшовши на вигук, промовив до мене Кузьма. – Я все пам'ятаю, як підійшов до річки і як мене вдарила блискавка. Дерево, яке я посадив, коли переселився на Видумку вже було досить не малим, з зміїним шипінням розколося навпіл, а я вуглиною впав під ним. Волосся торчало терновими колючками, нігті зробилися синіми, а кров скрутилася, наче скисле молоко. Мене знайшла Папаска і з синами Василем та Петром під яблунею. Тоді я відчув, яка тяжка земля на груди. Тяжка, але спасенна земля витягла з тіла небесну електрику, та нутро зоставалося спаленим. Кістки скрипіли при рухах, а згусті краплі крові дзвеніли в голові. Ліва рука не знала що робить права, а ноги ходили – кожна по своєму, очі запали і дивилися в минувшину і бачили таке, краще б не бачили зовсім...

В голові гуділи і роїлися дивовижні думки, які оживали в потворних образах. Доля повернула час до мого народження. Наче б то народила мене, як і всіх жінок, та матері я не мав. А про батька гріх щось казати, може й не один він був.

Жив я, чим Бог пошле, Божим духом жив. бо що могла дати мені могла дати нещасна жінка вдовиця, котра не кожного дня мала й собі щось на прожиття. Літом ходила по городу, збирала лободу й торішне квасолиння. Бувало знайде у якомусь чужому дворі відрубану курячу голову, заварить, так і перебивалися з горя на біду.

А одного разу трапилася незвичайна дивовижа. Коли я вже повзав на колінах, вибрався з нашої глинянки і посовзав до теплої шерсті. Я вгніздився в неї і затих під материнським боком.

Знайшла мене мати в кущах, де сучка привела двоє щенят. Я лежав в торішньому листі і третім ссав змучене фіолетове вим'я. Мати хотіла відтягти мене, але сука хижо оскалилась.

Потім мама захворіла, і я цілих три дні жирував на псячому молоці. вигріваючись під теплим псячим боком. Перші зуби спробував на костомасі, яку притягла сука.

Йшов час. А я жив нехрещеним. То ж сусіди вже дорікали матері. А якось сусід Терешко запитав: «Чи знаєш чому, його пси прийняли?, бо ж у нього така ж поросль, як і в них. Кажуть, якщо в хлопця на потилиці велика кістка, буде багатим». Мама вимучено усміхнувшись, відповіла:

«Еге, великою нуждою володітиме»

Прийшла днина хрещення. Але дяк відмовлявся від цього требу. Але старенький піп Николай несподівано погодився. Церківник Гершко приніс дубовий стільчик і свіжовистругане коритце з пахучої липи. Тож мене в цьому киритці і похрестили. І то була перша в моєму житті купіль. Тоді з мідним хрестиком дали мені ім'я Кузьма.

Від суки мене відлучили, але відігнати від псів не змогли. Тяга до них залишилася на усе життя. Кажуть кожна жаба, хвалить своє болото, звідки вилізла. Людський світ мене не сприймав, вважали за відлюдника, а пси мене прихистили, не прогнали, мали за свого. Багато стрічав я людей за своє життя, що були

дурнішими і злішими за останнього шолудивого собаку. І скільки я знаю поважних сапієнсів, які не варті ні шеляга довіри й відданості їх псів.

Як відомо, собаки розуміють все, тільки не говорять. Якщо ви хоч раз бачили їхній погляд, то вже не будете заперечувати цю істину. Але що насправді відчувають собаки? Яким бачать вони цей світ? Якими здаємося їм ми?

Почнемо з досить цікавого питання: **чи розрізняють собаки кольори?** Ще донедавна, існувала думка про те, що у собак чорно-білий зір. Проте американські вчені довели, що собаки бачать у кольорі, хоча їхній зір і не настільки яскравий як у людини. Відмінність у сприйнятті кольору пояснюється будовою ока. Як відомо за сприйняття кольору відповідають колбочки, у собак їх менше ніж у людини. Крім того існує три види колбочок, кожен з яких реагує на свій діапазон кольору. Одні – найбільш чутливі до довгохвильового випромінювання (червоного і оранжевого кольорів), другі – до середньохвильового (зеленого і жовтого), треті – до короткохвильового (синій, голубий та фіолетовий кольори). Так от у собаки колбочки, чутливі до червоного відсутні. Всі кольори, хвилі яких коливаються у межах від 500 до 620 нм (видимі людині як зелений, жовтий і червоний), виглядають для собак як жовтий. Колір, який виглядає зелено-голубим для людини, можливо, для собаки виглядає сіро-голубим. Тести на собаках показують, що собаки можуть відрізнити червоний (який вони бачать як жовтий) від синього, але часто путають його з зеленим. Так що, здається, собаки-поводирі розрізняють світло світлофора не за кольором, а за розміщенням.

Зате **собаки краще розрізняють відтінки сірого**. У темноті собаки бачать у 3-4 рази краще за людину. Це завдяки кращому розширенню зіниць, а також специфічній будові сітківки. Позаду фоторецепторів розташована світловідбиваюча мембрана – тапетум. Промені, попадаючи в око, відбиваються цією мембраною, і у свою чергу теж вловлюються паличками і колбочками. Виходить якби два промені замість одного. Колір тапетума у собак варіюється від зелено-голубого до жовтого і завдяки йому очі собак світяться у світлі фар. Тапетум забезпечує і розсіювання надлишкових променів, забезпечуючи оптимальний зір при яскравому світлі.

Вдень гострота зору собаки приблизно у три рази менша ніж у людини. Це пояснюється наявністю у людському оці так званої "жовтої плями" і її відсутності в оці собаки.

Собака краще бачить рухомі об'єкти. Їх вона може бачити на відстані 800-900 м, а нерухомі – до 600 м. Саме тому від собаки не можна втікати.

Собака більш точно визначає дистанцію. Проте на відстані до 35-50 см собака бачить розпливчasto.

Поле зору людини має вигляд круга, у собаки ж він розтягнений у сторони. Кут огляду людини складає близько 180 градусів, у собаки – 240-250, і залежить від форми черепа, носа, породи. Так, наприклад у порід з коротким носом та широкою мордою (мопс, пекінес, англійський бульдог) очі розходяться під порівняно малим кутом і тому боковий зір обмежений.

Багато хто вважає, що для собаки головне нюх, а не зір. Це не зовсім так і залежить від породи. Якщо у собаки стоять вуха (вівчарка), то для неї головним орієнтиром є слух, якщо висять (спанієль) – то нюх. Зір відходить на третій план. Тому не дивно, що собаки не впізнають себе у дзеркалі. Для собаки об'єкт, який не має запаху і не видає звуку – це чиста абстракція.

Собаки. Що це за дивні істоти? Кажуть, вони не здатні мислити, але як тоді вони вгадують твої думки з пів погляду чи півслова. За твоїм подихом, за запахом твого ества чуєть настрої душі, вгадують кожен кожен твій крок. То не ти здоглядаєш їх, то вони стережуть твоє життя.ю Вірний товариш відчуває люблячого хазяїна за

десятки верст, не їсть і не спить. Я не раз помічав, як мій пес позіхав, коли позіхаю я, і сміється, коли на душі в мене благодать.

Згадується мені один випадок. Мій сусід Василь купався і побачив, як з Кашевського мосту хтось шубовснув декілька дрібних щенят. Доки сусід добіг до того місця, живим лишилося одне. Вася песика вигодував із кролячої старої шапки, вмокав її вухо у молоко і давав йому ссати. Вася ховав його у корчах. Помалу ми разом потрошили пташині гнізда і зкармливали песику. Помалу песик виріс у величезного вовчака. Навіть голос не треба було йому подавати, досить було вишкірити ікла, як за чужинцем лише порох віявся. Зате з якою ласкавістю горнувся він до нас, хлопчаків. Борони Боже комусь на нас було підвищити голос – відразу чулося грізне гарчання.

Коли ми з Василем подалися на заробітки в Сарни, вовчак два тижні не підходив до миски з поміями. Лежав в бур'янах і ні на що не реагував. Вже думали, що здохне. І от прийшов чужий чоловік, став коло воріт. Вовчак видер з його рук торбу і матлах нею, доки не випала хустинка з грішми. Ледве видерли в нього з рота. Виявилось, що то Василеві були гроші. Хлопець ногу випадково порубав і лежав в лазареті. Але пес так і не кормився з чужих рук, харчувався у полях, хапав рибу на мілководді. Так і здичавів. Навіть розумів, коли ловиться риба, а коли ні. Якщо пес до заходу сонця вертався до річки в село, значить риба не ловиться. Лікування продовжувалося.

Мені збили дерев'яний ящик, схожий на труну. І лежав я у ньому, як той мрець. Параска дивилася на мене зі сльозами на очах. По усіх Немовичах збрала качині, курячі і гусячі яйця і обклала ними мене. Біла гора громадилася наді мною. Яйця гасили гарячку. А може ще щось. Я не знав, просто так жінці нарадили. Люди позносили шкури ласок, зайців, білок, хто які міг. Ними жінка обвила мені на обстрижену наголо голову. Шкури зсихалися, стягувалися, свіжили й рівняли мені мозок. А ящик тим часом засипали кукурудзяним зерном – воно витягало внутрішній жар. Зерно коло тіла темніло, як гартувалося, як на печі.

Так я пролежав місяць. Спалахи вже не яскравіли в очах, зате чаїлися синюваті сутінки. Тіло вже не пропікав пекельний вогонь, рясно обливався потом. Помалу до мене верталася жадоба до життя. Одного разу звільнивши ящик, моя вірна Параскастрога наказала: « Уставай і йди !» - «Нашо? – ледве мовив, стуливши перше слово.. – «До річки, на луг, в ліс. Бо там твоє спасіння. Якщо дійдеш до річкит сам –будеш жити», - виказала жінка присуд і вийшла з хати.

А я не мав сил не те, що підвестися, а й подумати про це. Але жити звісно, хотів. І це переважило все. Як бліда травинка, що пробирається через засохлу, спраглу води глину, пробивалася крізь кайдани паралічу душевна жадоба життя. Я підвівся і вкопано став. Ноги не знали куди йти і як ступати., голова не трималася шиї, руки висіли, як цівки. Але я пішов, волочачи ногами. Я їх не чув. Ледь дошкандибав до води і за допомогою своєї Параски сів на пенюк посеред річки. Так я ходив зо три тижні, знову і знову, день за днем. І ожив.... Щоднини чув під ногами нову твердь, а скоро відчув і свіжу життєдайність річкової води. Мене вигоїли – жінка Параска і річка Язвінка. Позаду залишилися болі і морок хвороби... Я все пам'ятаю. Пам'ятаю, як сів у кленове корито, яке потягнув з сусідського двору. А річка розлилася, бо весняна пора повноводдя була і широкою лавою несла каламуть у Горинь. Нерозумному хлопчаківі здавалося, що я у човні, а ріка – то море. Стояв у кориті, як заповзятливий рибалка Тодор з Немович. Не догріб і трьох метрів, як ночви завертілися, хитнуло і «рибалка» шубовснув у вир. Добре що корита не випустив і якимось вибрався на мілину. Одним словом повезло... Доля така.

...«Ми волиняни, по нашому «тутейші», завжди будемо часточками великого українського світу. Та коли чогось досягає малий народ своїми малими способами,

то це має безмірну моральну цінність, як той удовинний гріш. Ми нічим не гірші від котрогось іншого народу в світі, а багато в чому кращі.» - переконував мене чудний прибулець, який жив під мостом біля мого хутора. Появлявся він з першим літнім теплом і зникав з першими подихами осені.

Чудно він говорив. І сам був чудний, «хвілософом» себе називав, тому й ходив я до нього, поговорити про життя.

Жив він відлюдником під мостом. Таке житло й житлом не назвеш, міг собі придумати лише цей чоловік. Чотири мостові палі були обсновані дикою лозою і по підтикани усім тим, що принесла ріка. Хиткі стіни розбиралися на па і відразу доточувалися зайденими на березі довбешками і дрючками. Долівка була втоптана п'ятами і притрушена свіжим чебрецем і рум'янком, тому в курені жив вічний дух поліського духу. Через шпори в мості після проїзду кожної підводи сипався порох, а в жнива зернятка збіжжя.. Хвілософ збирав їх і колотив якусь мішанину. Найбільше тішився, коли мостом гуркотіли чумацькі повозки з сіллю. Сіль сипалася прямо в курінь. Не треба було збирати попід усім мостом.

Хвілософ малював. Одягав чисту сорочку і ставав з пензлем коло рами з натягнутим полотном. Короткими, впевненими рухами щось мастив, потім відступав і довго, довго дивився в бік Берчикова броду. Тоді знов підносив пензлик і раз за разом довершував образ. Він малював доки не заходило сонце... Замальовував і знов починав новий образ

Липнева ніч коротка, як твоя тінь від сонця. Тиха, парка й пахуча. Кузьма пополудні спробував косити. Тоді ночівля була з ароматами в ялої трави. З присмерками буяли лісові запахи – ялівцю, старезних гнилих пнів, спілого могу, грибів та ягід. Ніч ділила навіть звуки – кожному свій час. Час беззвуччя, час збудливого оживлення і час нічного безгоміння, лише в далекій темряві блимав пастуший вогник. Від цього робилося лагідно і спокійно на душі.

Кузьма бесідуючи з зайдою помалу перетворювався на філософа. В його душі пробуджувалися такі думки, які раніше обходили свідомість боком.

Вступ Червоної Армії на землі східних воєводств Польської республіки 17 вересня 1939 було сприйнято абсолютною більшістю місцевих поляків як окупацію, рівноцінну захопленню фашистськими військами етнічно польських районів країни. Польські історики дуже часто пишуть про неочікуваний зрадницький удар в спину. Проте власне чого ще можна було сподіватися тоді від СРСР? Розуміючи загрозу з боку СРСР, Польща тим не менше не змогла накопичити достатньо сил чи вибудувати свою політику так, щоб знайти проти нього міцного союзника. Тож результат був закономірний. СРСР знайшов можливість для того щоб Польщу ліквідувати.

Проте, вторгнення радянських військ не було безкровним тріумфальним походом. Незважаючи на те, що верховний командуючий польським військом Маршал Е. Ридз-Смигли віддав неадекватний становищу наказ: *«З Сове́тами не битися. Вогонь відкривати лише у випадку спроб роззброєння з їх сторони»*, польські війська на всьому фронті чинили опір. Зрозуміло, що він з самого початку не мав шансів. Адже майже усі збройні сили Польщі були відтягнуті на захід для боротьби з німцями. Тож на сході знаходилися лише частини Корпусу охорони пограниччя (КОП) та деякі інші частини зі зниженою боєздатністю. Незважаючи на це поляки намагаються оборонятися, зокрема в смузі наступу радянського Українського фронту. Так важкі бої радянським військам прийшлося вести за ділянку Сарненського укріпленого району у с. Тинне над р. Случ, де польськими військами було зайнято недобудовані довгочасні вогневі точки.

З Червоною армією чимало краян пов'язували надії на справедливе визволення з під влади Польщі й краще життя. Найпопулярнішими кроками нової влади стали експропріація маєтків польських землевласників з обіцянкою перерозподілу їхньої землі між українськими селянами, державних установ, судочинства ; поліпшення медичного обслуговування, особливо на селі. Однак «ейфорія визволення» швидко минула, розпочалася «радянська» – запровадження нових радянських порядків у суспільно-політичному, соціально-економічному та культурно-освітньому житті західноукраїнського регіону.

Ось як про ті вересневі дні, коли частини Червоної Армії вступили в наше місто згадується в архівних документах. Виконуючи наказ командира 45 стрілецької дивізії, передовий загін, що складався з окремого танкового батальйону, батареї протитанкового дивізіону і мотороти, 17 вересня 1939 року о 18 годині увійшов без бою в місто Рівне і був зустрінутий населенням з квітами і співом «Інтернаціоналу». Вийшовши за місто, загін розташувався на відпочинок, організувавши кругову оборону. 18 вересня о 14 годині місцеве населення повідомило, що на станції Рівне стоїть чотири польські ешелони військових вантажів, готових до відправки. Офіцери з гвинтівками збирають населення ремонтувати залізничну колію, зруйновану німецькою авіацією.

Командуванням радянськими військами було прийнято рішення трьома танками вийти на станцію і не дати польським офіцерам вивезти ешелони. Приїхавши на станцію, командири танків почули перестрілку між польськими військами і групою бійців окремого танкового батальйону. Танки негайно відкрили вогонь з гармат і кулеметів. Лише після 30-хвилинної перестрілки поляки здалися. В результаті бою було захоплено 4 ешелони військових вантажів, 2 танки. Близько 300 офіцерів і солдатів було взято в полон. Після відправлення ешелонів у тил, танки рушили виконувати попереднє завдання, здійснюючи нічний марш в місто Луцьк.

В самому ж місті місцевим населенням розпочалося активне розброєння поляків. Робітники озброювались відібраними в польській армії гвинтівками і револьверами, ставали основою організації робітничої дружини в місті. В другій половині 18 вересня 1939 року по місту були розставлені пости біля найважливіших державних і військових об'єктів (державних і приватних банків, вокзалу, різних складів, військових споруд тощо). Однак більш офіційною організацією робітничо – селянської міліції відбулася з 22 вересня, коли актив міста, зібравшись на загальні збори, виділив четвірку для справжньої організації робітничої дружини. Місто було розділене на шість дільниць, на чолі яких були поставлені вірні радянській владі люди, в основному колишні підпільники і політв'язні. Дружинники боролися зі спекуляцією, розв'язували конфлікти з квартирних питань, виявляли і вилучали зброю, приховану колишньою польською верхівкою: осадниками, офіцерами, поліцією, поміщиками, промисловцями.

Ще до створення Рівненської області на території Волині для керівництва радянськими тимчасовими органами (міськими й повітовими тимчасовими управліннями і селянськими комітетами) керівництвом Військової ради Українського фронту постановою від 3 жовтня 1939 р. було утворене обласне тимчасове управління з центрами у Луцьку , яке очолив В.А.Бегма (колишній секретар Київського обкому КПБУ по кадрах). В максимально короткий термін були ліквідовані державні органи Другої Речі Посполитої. Для встановлення нового порядку приїздили партійні й радянські працівники із східних областей УРСР.

В Рівному в приміщенні колишньої міської управи розмістилось Тимчасове управління міста на чолі з тов. Горбатенко. Апарат Тимчасового управління в основному складався з службовців колишньої міської управи. Допомогала їм в наведенні порядку, «знешкодженні ворогів» в місті робітнича гвардія. В документі

згадується випадок, коли гвардійці вислідили і спіймали помічника воєнного прокурора Варшави, який утік до Рівного.

Щоб привернути населення до радянського суспільно-політичного устрою, нові органи влади спрямували зусилля на розв'язання проблем життєдіяльності міста, налагодження роботи закладів торгівлі, охорони здоров'я, освіти, комунальних служб, допомоги біженцям, ліквідації безробіття тощо. Вже на кінець вересня місцева влада доповідала про те, що всі комунальні заклади працюють, лікарні і госпіталі забезпечені продуктами. Розгорнулась робота по ремонту шляхів і мостів. Магазины і лавки відкриті. Хліб продається за старими цінами. Газета «Правда» писала «Місто відчуває одержану свободу, радіє їй і сповнюється палким бажанням будувати нове життя».

Управління містом виконувало завдання по радянзації, складовими чого стали націоналізація банків, промисловості, конфіскація поміщицьких і церковних земель, створення нової – адміністративної моделі управління, українізація освіти, літератури, мистецтва, які йшли поруч з комуністичною ідеологізацією культурної сфери.

В польській історіографії, відмічається, що не тільки українці Західної України, а навіть євреї з ентузіазмом вітали вступ Червоної армії. Радянська пропаганда одразу стимулювала їх стихійний виступ проти «польських поневолювачів». Радянські військові керівники закликали цивільне населення до вбивств і насилля. Зокрема командувач Українським фронтом К. Тимошенко в одному з звернень закликав: *"Зброєю, косами, вилами і сокирами бий своїх одвічних ворогів – польських панів"*. Оцінюють, що жертвами безпосередньо Червоної армії загинуло 2500 польських військовополонених і поліцейських та кілька сотень цивільних осіб. Відмічено численні акти насилля над польським цивільним населенням з боку українського населення. Відмічається також диверсійна діяльність, яку за вказівкою німців проводили діячі ОУН на тилах польської армії.

Радянські, а наразі й російські джерела, намагаються спростувати тезу про спеціальну стимуляцію самосудів, насилля та грабежів проти польського населення під час радянського вторгнення. Зокрема, М. І. Мельтюхов у своїй книзі «17 вересня 1939 р.» наводить конкретні свідчення того, що радянськими військово-польовими судами військовослужбовці винні у насиллі проти цивільного населення чи перевищенні своїх повноважень притягалися до відповідальності. Інколи звичайно досить символічної, втім ні про яку стимуляцію буцімто не йшлося. Зважаючи на це радянські заклики бити польських панів, в світлі слів цього автора напевне слід розуміти, як заклики битися з польською армією?

Зрозуміло, що в умовах коли законність та порядок на якийсь час перестали існувати з тіла українського народу, мусимо це визнати, піднялися як його темні маргінальні прошарки, що прагнули скористатися з безвладдя, розжитися за рахунок сусіда та звести особисті рахунки, так і особи, які з надмірним «ентузіазмом» сприйняли радянську пропаганду про вили та сокири. Розраховуючи на підтримку Советів вони пішли вбивати своїх сусідів поляків. Свою роль в роздмухуванні ворожнечі зіграла і КПЗУ, яка незважаючи на свій розпуск, тим не менш паралельно з ОУН (про це пізніше) намагалася вести повстанські дії проти польської влади. Звичайно, що накопичена до того часу «історична образа» зіграла тоді і ще зіграє, для поляків свою фатальну роль. Століття притискання українців дадуть в руки більшовиків, а потім німців потужний механізм для роздмухування братовбивств поміж поляками та українцями. А найжахливіше буде ще попереду...

Уже 17 вересня Червона Армія звільнила Тернопіль, Збараж, Рівне, Дубно, а наступного дня — Луцьк і Станіслав (нині Івано-Франківськ). Почався масовий

всенародний рух на підтримку армії-визволительки. Це було великим святом і водночас сподіванням українців на кращу долю. Саме тому Червону Армію вітали на Збручі, тобто на кордоні, з синьо-жовтими прапорами, квітами й хлібом. І галичани, і волиняни, пише В.Сергійчук, мали надію, що визволителі з-під польського гніту принесуть у їхній край справедливий правопорядок, повагу до місцевих звичаїв. Але несподівано для себе вони побачили абсолютно іншу картину і були шоковані поведінкою визволителів, загальним рівнем культури, відвертою зневагою до людини, життя якої зовсім не цінувалося.

За наказом військового командування полонених, арештованих польських урядників, а потім і мирних жителів розстрілювали в такій кількості, що прокурор 6-ї армії звернувся із особистим листом до Сталіна. З прокурорських донесень дізнаємося про величезний розмах мародерства та грабунків з боку офіцерів. Лише один приклад. Лейтенант Черпаков, виламавши двері приватного магазину в Тернополі, разом зі своїми підлеглими повністю його пограбував. Нова влада факти безчинств не оприлюднювала, вона була зайнята створенням тимчасових управлінь у містах і селянських комітетів у селах. Організатором нової влади була не армія, бо вона лише ретельно виконувала вказівки ЦК ВКП(б). За більшовицьким сценарієм творення органів влади бudo доручено політорганам Червоної Армії.

Усі органи тимчасової влади, міліцію, реорганізовану в робітничу гвардію, очолили фахівці зі сходу. Відділ кадрів ЦК ВКП(б) щоденно відряджав для роботи в Галичині і на Волині нові й нові контингенти перевірених на практиці комуністичного будівництва людей. Професор В. Сергійчук подає постанови Політбюро ЦК КП(б)У та протоколи його засідань, у яких затверджується розверстка по областях, скільки комуністів відправити на партійну роботу, скільки на редакційну, скільки виділити для укомплектування судово-прокурорських працівників, скільки для роботи в апараті НКВС і т. д. Тобто підбиралися послухні, вишколені кадри.

Уже 6 жовтня з'явилася постанова Військової ради Українського фронту про день виборів та оприлюднено склад Комітету з організації виборів. Цей комітет опублікував «Положення про вибори до Українських Народних Зборів Західної України». Цим положенням допускалося включати до списків голосуючих не тільки тих, хто постійно проживав на теренах колишніх Львівського, Станіславського, Тернопільського та Луцького воєводств, а й тих, хто мешкав там тимчасово. А це давало можливість обирати і бути обраним усім тим, хто був відряджений ЦК КП(б)У на роботу в Західну Україну, тобто людям, котрі були громадянами іншої держави. Як і планувалося, кандидатури депутатів були завчасно відібрані, до бюлетеня вводилося лише одне прізвище, адже можливість легальної передвиборної боротьби різних політичних сил виключалася. На висування і реєстрацію кандидатів положенням відводилося лише чотири дні.

Виборчого права позбавлялися священники, церкви закривалися, молитовні приміщення вилучалися, не дозволялося їх навіть орендувати. Оперативні дані про хід виборів засвідчують, що у селах Красна та Добротів на Прикарпатті населення замість виборчих дільниць зібралося біля церкви, де лунали голоси: «Ми за комунію голосувати не будемо. Хай живе віра і самостійна Україна!». Слід зазначити, що мобілізовані зі східних областей люди для «надання руки допомоги братам-українцям», як правило, були людьми малоосвіченими, які не поважали моралі та звичаїв місцевого населення, підкреслювали свою зверхність. Звернуся знову до 1-го тому мемуарів М. Хрущова. Він пише про голову Львівського міського ревкому (на цю посаду був затверджений перший секретар Вінницького обкому КП(б)У Г.Міщенко): «Я зайшов до нього в кабінет подивитися, як він працює... Що ж я побачив? Сидить голова ревкому одягнений у кожух, поверх нього натягнув шинель. Я не знаю, як він зумів зробити це, оскільки сам був величезного зросту,

огрядний чоловік. На його ногах валянки, з шинелі стирчить два револьвери. Одним словом, тільки гармати в нього не вистачало за плечима... Люди сиділи, дивилися на нього. Закінчився прийом. Залишилися ми одні, і я сказав йому: «Ви справляєте погане враження не тільки стосовно себе, а й про радянські органи влади, про всіх наших людей, про наше боягузтво... Чому у вас стирчать рукоятки? Для чого ви їх демонструєте?» Міщенко, хоч і знітився, але показував повне нерозуміння моїх претензій. Адже він проявляв свою «революційність», свою «непохитність».

Крім документів і мемуарів, ще живі тисячі галичан і волинян, які брали участь у виборчому дійстві. Та найстрашнішим було те, що розпочалося після виборів. За неповними даними, опублікованими в

1-у томі «Літопису нескореної України», із західноукраїнських земель з 1939 по 1955 роки було депортовано в східні райони СРСР 2196170 осіб, або 20% місцевого населення. Не будемо сьогодні говорити, в яких умовах це відбувалося і скільки їх не доїхало до місця призначення. Не будемо говорити, скільки розстріляно з тих наганів, якими оснастили оперативних працівників, тобто без суду і слідства.

Розпад II Речі Посполитої в результаті зовнішньої агресії сколихнув польську громадськість: дії III рейху і СРСР були розцінені як четвертий розділ Польщі, стихійно стали виникати вогнища протидії поляків окупантам, широку підтримку отримали підпільні організації, створювані під керівництвом польських політичних діячів.

Спочатку погляди польських політиків розділяло місцеве населення. Воно справляло широку підтримку проурядової підпільної військової організації, Спільці збройної боротьби, головним завданням якої було оголошено відновлення незалежності Польщі в її довоєнних кордонах. Армія перейшла на нелегальне становище і стала готуватися до вирішального годині в майбутньому, коли окупація Польщі підійде до кінця.

Поряд з відділом розвідслужби головного командування СВБ - АК «Волинь - Схід» в рамках операції «Прикриття» («Osłona») поступово розширювалася підпільна диверсійна мережа, метою якої було в момент початку антифашистського повстання в Центральній Польщі перешкодити перекиданню німецьких військ до Варшави з Східного фронту за допомогою проведення низки великих і одночасних диверсій на транспортних магістралях, головним чином підризу мостів на ріках Двіна і Дніпро.

Умови для розвитку підпільної диверсійної організації були вкрай важкими, проте незабаром виникає Рівненський районний інспекторат АК, перший з виниклих на Волині. У вересні 1942 року комендантом Волинського округу був призначений К. Бомбінський («Любонь»), начальником штабу - А. Жоховський («Толь»). Протягом 1943 формується структура округу: створюється штаб у Ковелі, як важливому транспортному вузлі, куди таємно починають прибувати емісари з Варшави і Лондона. Округ був розділений на 4 районні інспекторати: Ковельський, Луцький, Рівненський, Дубенський і, окремо, Сарненський. До кінця літа 1943 року було організовано 9 польських партизанських загонів АК, які об'єднували 1300 бійців, що діяли в районах баз самооборони. На кінець 1943 року на території Волинського округу Армії Крайової прийняли присягу близько 8 тисяч осіб. Відразу ж виникла проблема озброєння - у більшості присягнули поляків не було власної зброї, що надалі позначиться на проведенні військових акцій АК.

З появою на Волині в кінці 1942 - початку 1943 року великих радянських партизанських загонів виникають умови для налагодження більш масових контактів з місцевим населенням. В цілому, ставлення польської частини волинян

до прибульців було позитивно-нейтральною. Для них червоні партизани були черговим джерелом зброї взамін на розвідувальну інформацію або провіант, для польської самооборони - захисником від нападів українських націоналістів і німецьких каральних загонів. Так, партизанська бригада під командуванням Я. Бринського разом з учасниками польської самооборони в Пшебраже і Гути Степанської поблизу села Немовичі, що на Сарненщині, відбивала атаки загонів УПА влітку 1943 року, а самооборона с.Стара Гута підтримувала тісні контакти з партизанським загonom І. Шитова, дислокованої неподалік від ЛЮДВИПІЛЬ. Особливо привертало поляків в червоному партизанському русі існування окремих польських загонів, які боролися за визволення Польщі під національними стягами.

В кінці 1942 року радянськими директивними органами був розроблений план становлення на території Західної України і Західної Білорусії «польського за формою і більшовицького за змістом» партизанського руху. У квітні 1943 року в спеціальній директиві ЦК КП (б) У і УШПР було наказано командирам радянських партизанських формувань надавати полякам усіляку допомогу в організації загонів і постачати їх зброєю і амуніцією. Тим самим було покладено початок створенню прорадянського польського партизанського руху та процесу перетворення невеликих загонів, що складаються з поляків, в самостійне польське з'єднання «Jeszcze Polska nie zginie»

В цей же час Р. Сатановський, який займався підпільною антифашистською діяльністю на Волині з червня 1940 року, налагоджує зв'язки з командирами радянських партизанських з'єднань з метою створити з воювали у них поляків крупне польське з'єднання, яке разом з Червоною Армією повинно було згодом перейти за р. Буг і битися за визволення Польщі. Восени 1942 року він зустрічається з С.А. Ковпаком, в січні 1943 року - з А.Н. Сабуровим і опиняється в своїх доводах настільки переконливим, що вже 8 лютого в з'єднанні Сабурова створюється партизанський загін імені Т. Костюшка, який він і очолив. Високий рівень інформованості Сатановського щодо настроїв різних верств місцевого польського населення, агентури Армії Крайової, а також можливості розширення червоного партизанського руху на базі місцевих підпільних антифашистських груп відображає його численні письмові звернення «До польського Питання у »на ім'я А.Н. Сабурова. До міркувань Сатановського прислухалися і при проведенні політичної роботи з місцевим населенням.

Найбільша кількість загонів, сформованих з поляків, підпорядковувалося Рівненському обкому партії на чолі з В. А. Бегмою. Перше Рівненське з'єднання під командуванням Бегми об'єднувало 7 партизанських загонів, 2 з яких вважалися польськими. У серпні 1943 року з'єднання налічувало 727 партизан, з них 100 були поляками. Польський загін виявив себе, регулярно виконуючи завдання командування, і влітку 1943 року був передислокований в район Висоцька над р. Горинню для допомоги польським базам самооборони.

18-19 червня 1943 українськими націоналістами була розгромлена польська самооборона села Гута Степанська. Поляк С. Богульській зібрав залишки захисників села в партизанський загін імені В. Василевської чисельністю 80 чоловік. Наприкінці червня 1943 року на північному заході Рівненської області виникла польсько-український партизанський загін «Смерть фашизму» на чолі зі старшим лейтенантом С. Санкова, що діяв в районі польського села Рафалівка. Більше 100 бійців (близько 50% особового складу) були поляками. Два нових загони влилися в ряди радянських партизанів з'єднання В.А. Бегми і утворили разом із загonom імені Т. Костюшка 3-є Рівненське польське з'єднання, підлегле 15 серпня 1943 Рівненському штабу партизанського руху. Пізніше в нове

з'єднання був включений загін ім. Р. Траугутта під командуванням старшого сержанта З. Конверський. Він був створений з уцілілих захисників Гути Степаньскої. Очолив Рівненське польське з'єднання командир загону ім. В. Чапаєва М. Куницький. З'єднання було сформовано неподалік від с. Малі Лельковічі. У кожному загоні було по 200 бійців. Загони польського з'єднання охороняли партизанський аеродром в районі Дубровська, Дубницький, найважливішого на всій Західній Україні, продовжували боротьбу з українськими націоналістами Т. Боровця- «Бульби» в трикутнику Сарни - Рафалівка - Дубровиця. Разом з першим з'єднанням Бегми поляки билися з формуваннями УПА в районі Дубровська та Сваричевічей, звідки змогли витіснити крупне, в кілька тисяч, з'єднання українських націоналістів. У вересні 1-е і 2-е Рівненські з'єднання під командуванням Бегми брали участь в бою проти гітлерівців при переправі через р. Горинь під Лютинськ. Надалі вони проводили диверсії на залізниці Сарни - Коростень і здійснювали напади на військові ешелони.

На кордоні Рівненської та Житомирської областей на базі антифашистської польсько-української групи, що діяла з осені 1941 року в селах Купіль, Слобідка і Млинки, в Хотинська лісах у межиріччі Случі і Уборті влітку 1943 року офіцер Червоної Армії Я. Галицький організував партизанський загін імені Ф. Дзержинського, який увійшов до складу 2-го Рівненського з'єднання Бегми під командуванням І.Ф. Федорова. Загін мав розгалужену мережу інформаторів і зв'язкових, в тому числі діяв «кінний телефон», вузькою смугою тягнувся по території між залізничними станціями Рокитно та Остки аж до північного кордону Рівненської обл. Розвідгрупа «кінного телефону» збирала інформацію про рух поїздів на лінії Сарни - Коростень - Київ та оперативно доставляла інформацію в розташування загону, який, в свою чергу, влаштовував засідки на ешелони, що прямували на Східний фронт. Що діяли при загоні диверсійні групи підривали мости і поїзда на ділянках Сарни - Олевськ і Сарни - Луїнець. Загін брав участь в охороні партизанського аеродрому в Дубницький, а також неодноразово проводив сутички з бульбівцями в районі сіл Єльне і Озера.

Для налагодження зв'язків серед місцевого польського населення в жовтні 1943 року в район Клесова і Рокитно вийшла оперативна група на чолі з Сатановським. До середини грудня група організувала підпільну розвідувальну антифашистську мережу і охороняла від нападів українських націоналістів польських біженців, що прямували під захист баз самооборони. На початку грудня 1943 польське з'єднання під командуванням Р. Сатановського отримало наказ повернутися на територію Рокитненського району, в розташування штабу Бегми, а вже наприкінці місяця було направлено на захід з метою форсувати р. Буг і вийти на етнічні польські землі.

Таким чином, можна відзначити, що найбільше партизанське з'єднання, яке складалося з поляків, активних бойових дій не вело через недостатнє рівня підготовленості та озброєння. Однак загони займалися розвідкою і підтримували зв'язок з місцевим польським населенням. Була також помітна діяльність диверсійно-підривної бригади з'єднання.

1 червня 1943 виник польський партизанський загін імені Ф. Дзержинського з поляків, в основному членів польської самооборони навколо сіл Стара Гута і Мочулянка Людвіпольського району, а також польських партизан із загону Армії Крайової загиблого командира Л. Осецького. Загін увійшов до складу партизанського з'єднання І. І. Шитова (виділилося із з'єднання А.Н. Сабурова навесні 1943 року), очолив його лейтенант Г. Сітайло. Реорганізований польський загін продовжував свою діяльність щодо захисту польських сіл у східній частині Костопільського району від українських націоналістів і німецьких карателів. В загін вливалися все нові захисники навколишніх баз польської самооборони, проте

мало хто приходили зі зброєю, що гальмувало ріст бойової сили загону. У липні - вересні 1943 року партизанські загони з'єднання Шитова у співпраці із загonom АК В. Коханьським - «Вуйка» охороняли збір врожаю на полях спалених сіл Верхня Колонія, Хупково, Хурба, новіни, Вілла та ін. Костопільського району від нападів бульбівців і німецьких карателів. Наприкінці липня в складі з'єднання Шитова польський загін ім.Дзержинського брав участь в нападі на великий німецький гарнізон в Городниці, а після влаштував диверсії на залізниці Славута - Шепетівка.Участь поляків з місцевих баз самооборони в боротьбі на боці польського партизанського загону викликало ряд каральних німецьких експедицій і бомбардування сіл, жителі яких є польські партизани.

З документів видно, що радянські партизани не знаходили абсолютної підтримки в тих місцевостях, де поруч діяли Аковського загони. Місцевим полякам більше імпонувало брати участь в антифашистській боротьбі на боці Армії Крайової, їх стримувало лише те, що лідери АК не відразу перейшли до методів активної партизанської боротьби і втратили ініціативу очолити національно-визвольну боротьбу на волинських землях.Цим скористалися радянські партизани, розгорнувши широку агітаційну роботу, і поляки, не знайшовши іншого виходу, вступали до лав радянських партизанів. З доповідної записки про настрої і діях польського населення в районах Західної України командира з'єднання І.І.Шитова начальнику штабу УШПР Т.А. Строкачу від 3 серпня 1943 видно, що частина польського населення Волині була змушена боротися і захищати свої сім'ї на стороні радянських партизан: «... Частина бійців загону [ім. Дзержинського під командуванням Г. Сітайло] цілком налаштовані радянськи і готові боротися з німцями в будь-яку хвилину; друга ж частина налаштована бути хорошими і радянським партизанам, і німцям, заявляючи, що якщо бути поганими німцям, то вони спалять їх села і знищать їх родини »Складна політична обстановка в районі дислокації польського загону ім. Ф. Дзержинського, його невеликий бойовий потенціал, симпатії бійців до діючих по сусідству загonom АК, змушували партизанських командирів співпрацювати з останніми. У листопаді 1943 року разом з 1-м полком партизанського з'єднання капітана І. Шитова та загonom АК під командуванням «Вуйка» -Коханьського загін ім. Дзержинського розбив велике угруповання бульбівців (більше 2 тисяч осіб) недалеко від с. Стара Гута, які втратили близько 500 січовиків убитими. З приходом Червоної Армії на волинські землі в лютому 1944 року польський загін ім. Дзержинського був розформований.

В середині липня 1943 року в волинські ліси в межиріччі Стиру та Стоходу з Житомирської області прибуває Чернігівське з'єднання під командуванням А.Ф. Федорова. В лісі Червоний Бор недалеко від містечка Лобне (нині - Озерці на західному кордоні Рівненської області) Федоров засновує (і очолює) Волинський обласний штаб партизанського руху і Волинський підпільний обком партії. Тут виник партизанський край, що охопив територію Маневецького, Ратнівського, Камінь-Каширського, Цуманського, Любешівського та Ковельського районів.

Як на Житомирщині та Рівненщині, так і на Волині під захист загонів А.Ф. Федорова з розорених сіл приходили вцілілі жителі, як українці, так і поляки. Ті, хто був здатний носити зброю, ставали партизанами. 8 серпня 1943 з 60 поляків, зібраних з усіх загонів з'єднання, а також з прийшлих добровольців був створений польський партизанський загін «Польські патріоти» На чолі загону був поставлений колишній офіцер Війська Польського С. Шелест, який був до того інформатором Федорова в Любешові. Комісаром загону став капітан В. Кременецький. Місце дислокації загону було визначено в Березіцких лісах Волинської області. У жовтні 1943 року загін виріс до 350 партизан і, за рішенням УШПР, був переформований в бригаду імені В. Василевської в складі двох загонів. Окремі групи бригади проводили бої з бульбівцями, робили диверсії на

шляхах сполучення. В бригаду вступали і ті поляки, хто йшов з допоміжної німецької поліції. На думку польського дослідника М. Юхневича, вони йшли на співпрацю з окупантами, щоб отримати зброю. В цілому створення польського загону в Чернігівсько-Волинському з'єднанні А.Ф.Федорова більшою мірою переслідувало агітаційні цілі, служило пропаганді радянського партизанського руху серед населення і відповідало загальній партійної тактики розвитку партизанського руху. Однак федоровці потребували Связник і інформаторів з місцевих жителів і тому заохочували розширення бригади за рахунок потенційних розвідників.

У січні 1944 року Червона Армія розгорнула наступ на позиції німецьких військ по всіх фронтах і вступила на землі Західної України і Західної Білорусії. Роль партизанських загонів у прифронтовій смузі значно скорочувалася, тому частина найбільш боєздатних загонів у складі рейдових з'єднань була завчасно відправлена в глибокий тил, далі на захід, а решта влилися в ряди регулярної армії або були розформовані для підтримки порядку на звільнених від німецьких окупантів землях. З початком визволення Західної Волині радянськими військами закінчується історія взаємодії польського підпілля з радянськими партизанськими загонами в обороні місцевого польського населення. Подальші взаємини структур СВБ - АК з частинами наступаючої армії відносяться вже до іншої сторінки військової історії. Нам залишається лише підвести підсумки.

Польська самооборона на Волині стала невід'ємною частиною табору антифашистської боротьби, оскільки зародилася як реакція місцевого польського населення на масштабні каральні акції, проведені німецької допоміжної поліцією, каральними німецькими загонами, в рядах яких були в тому числі українці, а пізніше і загонами Української повстанської армії. Зародившись «знизу», самооборона стала найбільш ефективним способом впливу на оунівців, коли її організацією зайнялася Армія Крайова.

Однак слід зазначити, що ініціативу організації польського патріотичного руху у АК перехоплюють радянські партизани. Це відповідало директиві ВКП (б) з розвитку партизанського руху, «польського за формою і більшовицького за змістом», з метою підготовки основних польських земель для звільнення від окупантів силами перейшла в наступ Червоної Армії. Волинським полякам довелося забути старі образи радянської влади і об'єднати зусилля в партизанському русі, щоб усунути навісну загрозу повного фізичного знищення окупаційним режимом та українськими націоналістами.

У радянських партизанських рейдових з'єднаннях, які перейшли на волинські землі з Лівобережної України ще восени 1942 року, виникають спочатку розвідувальні групи, а з часом партизанські загони, що складалися з місцевих поляків, які в подальшому об'єднуються в польське партизанське з'єднання «Jeszcze Polska nie zginie» під командуванням Р. Сатановського.

Формування ж УПА як військової сили відбувалося за дуже логічною в рамках ідеології ОУН (Б) організаційно-політичною схемою. Після рішення керівництва ОУН (Б) про перехід до партизанської війни сталася мобілізація в повстанські структури місцевої «допоміжної поліції» на Волині та в Поліссі. Протягом лютого-березня 1943 це дало повстанським загонам близько п'яти тисяч бійців. У квітні почалася широка мобілізація боєздатного населення. УПА була добровольчої армією, а - мобілізаційної. Слід зауважити, що на цьому етапі кістяк командних кадрів загонів склали члени підпільних структур ОУН (Б), в основному орієнтовані на групу Лебедя. Активісти ОУН (Б) тримали в своїх руках зв'язок, контролювали матеріальні ресурси УПА, представляли собою ідеологічне ядро повстанської армії. Вони ж склали кістяк Служби Безпеки, ефективно що пронизала всі структури УПА. Колишні поліцейські в цілому з'явилися добре підготовленим рядовим складом повстанських підрозділів, що добре знали місцевість і населення

в зонах своїх бойових дій. Помітного припливу галичан на Волинь і в Поліссі на стадії виникнення УПА ще не було.

У момент виникнення УПА в Поліссі та на Волині були майже відсутні великі радянські партизанські загони і практично не було польських збройних структур, здатних чинити опір УПА. Радянські партизанські загони були відведені на початку зими 1942-1943 років в білоруське Полісся і зимували в основному в білоруських лісах. Ковпак поповнював своє з'єднання припасами і вивозив поранених на «Велику землю» на Князь-Озері у Лінькова, на північний схід від Пінська. Сабуров розташовувався дещо південніше. Ці найбільш великі з'єднання радянських партизанів, які прибули на Західну Україну восени 1942 року були також взимку скуті каральними діями німців і тому вели складні маневрені бої саме з німцями. У момент виникнення УПА в українському Поліссі та на Волині перебували нечисленні підрозділи радянських партизан з числа місцевих загонів, оформились в 1942 році і спецзагони НКВС, що осіли поблизу великих населених пунктів і залізничних вузлів. Найбільш великим з них був загін Медведєва, який служив базою для дій розвідувально-терористичної мережі Кузнєцова у Рівне, а також проводив складну дипломатичну діяльність з УПА Бульби в розрахунок на перехід Бульби до відкритої партизанської війни спільно з радянськими партизанами проти німців.

Місцеві поляки власні озброєні підрозділи до моменту виникнення УПА масово не створили в силу ряду причин:

До моменту виникнення УПА між радянським урядом і емігрантським урядом Польщі в Лондоні існував військовий союз проти Німеччини. На місцях це призвело до тісного зв'язку між радянськими партизанами і польськими групами опору, ідеологічно орієнтованими на Лондон. Польська розвідка надавала інформацію радянському ГРУ і виконувала завдання по лінії ГРУ. Це положення зберігалось аж до розкриття німцями Катинської справи в квітні-травні 1943 року.

У місцях компактного проживання поляків на Західній Україні до початку 1943 року партизанський рух був в цілому дуже слабким. Польські повстанські групи і підпіллі не отримували помітної підтримки з-за лінії фронту в силу своєї віддаленості від нього. Партизанський рух в Протягом 1942 року стало масовим і організованим в основному в східних регіонах Білорусії та східній частині Українського Полісся.

Польське населення Полісся і Волині на відміну від польського населення було значною мірою не автохтонним населенням цього регіону, а - колоністами і проживало в особливих населених пунктах - колоніях. В міжвоєнний час колоністами ставали ветерани воєн за незалежність Польщі, насамперед ветерани воєн проти Радянської Росії. Вони отримували великі наділи землі за рахунок місцевих православних селян і селилися в особливих населених пунктах. Це була відкрито колоніальна політика Польщі. І поляків-колоністів, як правило, місцеве населення ненавиділо. У Західній Білорусії за рахунок великого впливу інтернаціональних з ідеології комуністів з КПЗБ вдавалося міжетнічну ненависть трохи стримувати. Але на Волині та в українському Поліссі, де був сильний вплив українських націоналістів, міжетнічну ненависть не стримувала майже ніщо.

Місцева українська поліція була пронизана структурами ОУН (Б) та інших українських націоналістичних угруповань. Всі націоналістичні угруповання в цих регіонах мали консенсус в одному - у край негативному ставленні до поляків. УПА Бульби, і мельниківці, і тим більше бандерівці щодо поляків були загалом єдині. Польських розвинених підпільних структур ні в населених пунктах, ні в лісі не виникло. У поліцію поляків також майже не брали. Тобто і колаборантських збройних структур з числа поляків - також майже не було.

Єдиною збройною силою, на яку могли розраховувати в цій ситуації поляки українського Полісся і Волині, були радянські партизанські загони. Практично всі великі партизанські загони спиралися саме на поляків і базувалися в польських селах (Медведєв (НКВД), Прокопюк (НКВД), пізніше - Федоров (Український штаб партизанського руху), Бринський (ГРУ), разведсеть Кузнєцова (НКВД) і т. Д.). За своїм етнічним складом радянські партизанські загони до моменту початку різанини поляків були «східно-слов'янськими», складалися в основному з українців, росіян, білорусів, а також - євреїв. Поляков серед них було небагато. Українці були переважно зі східної України. Місцевих жителів у загони масово ще не набирали. Слід зазначити, що радянські партизанські загони були антинаціоналістичної по ідеології. Однак з точки зору польського націоналістичного почуття підтримка поляками радянських партизан була також логічною, бо СРСР і емігрантський уряд в Лондоні перебували в стані військового союзу.

До моменту початку різанини поляки становили на Волині близько 15% населення.

Треба відзначити ще один момент: паралельно з організацією УПА відбувалося знищення залишків єврейського населення невеликих населених пунктів цих регіонів. До моменту масового переходу в УПА українських поліцейських євреї виявилися сконцентровані в основному в гетто великих міст, де стояли помітні за чисельністю німецькі гарнізони. Знищення цих гетто було здійснено німцями після виникнення УПА. Євреї, які проживали в селах і малих населених пунктах, були або звезені в гетто, або частіше знищені за участю саме місцевої поліції. По суті, в ліс йшли поліцейські, які перед тим уже здійснили в своїх місцевостях етнічні чистки: від євреїв, «східняків» і радянських оточенців. В силу того що місцева поліція була пронизана структурами ОУН (Б) в такій мірі, що виявилася здатна масово піти в ліс за її наказом, геноцид цих груп населення можна вважати певною мірою пов'язаних з діяльністю ОУН (Б).

Ситуація, яка склалася на Волині в 1943 році вказувала на застосування німцями споконвічної перевіреної доктрини „поділяй і володарюй”. Через Волинь проходила одна із семи залізничних ліній, що годували східний фронт, який розпадався під щораз сильнішими і влучнішими ударами Червоної Армії. А якраз Волинь з топографічної точки зору була просто майже ідеальною територією для діяльності диверсійних і партизанських загонів. Людські втрати німців на фронтах робили фізично неможливим оволодіння цією територією настільки, щоб забезпечити регулярні поставки на фронт. Надання німцями відповідного напрямку вміло розв'язаному і розпалюваному (ідеологічно і матеріально – зброєю) ними шовінізмові українських націоналістів проти всього, що не українське і всіх, хто не українець спричинило збільшення кількості жертв Другої світової війни на жертви вбивств і братовбивчої боротьби. Це дозволило гітлерівцям на деякий час утруднити „рейкову війну”: бо зміна тактики діяльності радянських диверсійних патрулів і організація самооборони населенням польських сіл і колоній Волині зруйнували надії фашистів на перепочинок, на відвернення відомого вже близького кінця. Головний удар бандерівців був спрямований проти польського населення Волині, проти своїх сусідів, з якими жили в сусідстві десяти років. Звідси найбільші втрати на першому етапі цієї братовбивчої боротьби серед цього ж населення. Спорадичні спочатку вбивства окремих польських сімей дуже швидко перетворилися у ма-

сові напади цілих ватаг бандерівців на польські колонії, селища і села та спричинили у цього населення природну реакцію самооборони. Керівництво ж руху опору почало спішно шукати результативного антидоту на цю шовіністичну різанину.

Однак, коли не допомогли переговори з українцями, які тверезо дивилися на небачені до цього часу явища (через їх безсилля), залишилася тільки збройна боротьба з націоналістичними бандами. У цій ситуації девізом і першоплановим завданням зборищ самооборони і польських партизанських загонів, що залишилися, було збереження життя якомога більшої кількості поляків, людського існування польського народу, який вже від 1939 року страшно стікав кров'ю у нерівній боротьбі з німецьким фашизмом у підпіллі та на всіх фронтах Другої світової війни.

Обґрунтованість таких дій поглиблювало повне усвідомлення (спираючись на дотеперішній досвід стосовно методів діяльності гітлерівців) і переконаність, що у момент проходження нашою територією фронтового валу, німецькі фашисти напевно „не поглядять нас” по голові, що із залізною послідовністю будуть застосовувати принцип залишення після себе пустині у повному розумінні цього слова. Акція виселення з Замойщини⁸

була до певної міри передчуттям долі,

Отже, збереження максимальних сил до цього моменту, а також для пізнішої відбудови знищеної країни було головним завданням моменту. Акція винищення поляків, яку на цій території вели трохи інакше, ніж в ГГ – за посередництвом бандерівців – зустрілася із збройним опором, з розмахом і можливостями польського населення. Логічне розумування, що посилення ударів по гітлерівцях і прискорення їх кінця ліквідує загрозу втрати життя від рук їхніх колаборантів – бандерівців, було загальним явищем. Однак, лінія фронту була на відстані майже 200 км на схід від Волині. З важкими боями Радянська армія трощила і розтрощувала гітлерівську воєнну машину і цей вал неминуче і систематично наближався до території Волині. Натомість смерть від вил, сокири, ножа, ціпа, кулі колишнього сусіда загрожувала життю поляків кожної хвилини, кожної секунди... Вибір першопланової форми діяльності в тій ситуації не викликав сумнівів ні в кого: завжди сорочка є ближча до тіла... Переважна більшість радянських партизанських загонів на цій території діяла диверсійними патрулями, групами мінерів, виконуючи тактичні і оперативні завдання в тилу ворога й не втручалася у „внутрішню боротьбу”.

Великі з'єднання радянських партизанів також не втручалися в цю боротьбу. Приклад: у вересні 1943 року з'єднання двічі героя Радянського Союзу генерала Колпака⁹ поверталось, після виконання завдання знищення „нафтового трикутника Дрогобич – Стрий – Борислав”, з району Брюхович і Зимної Води коло Львова групами по 40–50 партизанів із тризубами на шапках аж в район т. зв. „Заслуччя”. Щойно на третю добу перебування в гостях у моєму загоні, генерал Колпак зняв цього тризуба!!! Сімдесятидвогоденний бій оборонців об'єднаної на території Гути Степанської близько 18 тисяч кількості поляків з кількісно переважаними ватагами бандерівців, незважаючи на величезний героїзм, самопожертвування, непоступливість і зятятість горстки озброєних

оборонців показав, що не такий страшний чорт. Адже бандерівці тричі проривалися в сам центр села і були відкинуті з мінімальними втратами оборонців, причому під час тих контратак було здобуто аж 5 „дягтерів” і близько 30 шт[ук] гвинтівок, які одразу ж були використані проти їх дотеперішніх власників.

Прикрий однак доказ самоти у цей трагічний момент боротьби за життя, екзистенцію, за фізичне існування найбільш наочно показав єдинослушний тепер принцип: розраховувати на себе, на свою гвинтівку, автомат, гранату, на свою заповзятливість, ініціативу, досвід, відвагу, самовідданість.

Слушність такого підходу підтвердило життя як у Пшебражі, так і в Старій Гуті (до моменту ліквідації місця постійного партизанського загону під моїм командуванням). Збіг обставин доказав, що бандерівці мають в описуваному районі добре організовану і справну інформаційну службу. Бо тільки цим, правдоподібно, можна пояснити спробу негайно приступити – після виходу з нього партизанських загонів – до реалізації задуманого у великому масштабі зігнання т. зв. 1 ПА УПА у кількості близько 1200 людей 16 XI 1943 року польського населення з цього району за річку Случ і там остаточно вирізати всіх до одного.

Для інформації: на цьому відтинку ріка Случ дуже глибока, а броди тільки два – в місті Уйстя (на самому державному кордоні 1939 року) і приблизно за 16 км на захід в м. Людвіполь. Лише несподіване повернення в таборище всього загону під моїм командуванням із запланованого наступу на м. Рокитно, а також несподіване повернення у цей район цілого радянського партизанського з'єднання генерала Шитова дозволили у спільному бою запобігти загальній різні польського населення цього району та повністю розбити цю армію. Бандерівці залишили на полі бою близько 700 вбитих, багато зброї і озброєння (наприклад, лише дві німецькі протитанкові гармати, які взяв генерал Шитов, 81 мм мортири, 50 мм гранатомети і цілий обоз з амуніцією і документами здобув загін „Вуйка”).

(—)

Коханський

Копія

вірна:

27 квітня 1981 р

Можна сперечатися, наскільки УПА була творінням німців, а наскільки - самостійним творчістю українських націоналістів фашистського толку. Якщо визнати, що УПА - це в основному плід українського радикального націоналізму, тоді все одно доведеться визнати, що воювати з німцями навесні 1943 року УПА не могла. Створені в лютому - березні 1943 року загони УПА не мали потенціалу до штурму німецьких гарнізонів у великих містах. Ці загони були відносно невеликими, їх озброєння було не пристосоване до штурму і утримування міст. Політично захоплювати міста для УПА сенсу не мало, бо встояти перед обличчям Червоної Армії, яка б скористалася антинімецькі діями УПА, українські націоналісти не могли. Єдина стратегія, яка була виправдана для УПА в цей момент з точки зору її ідеології, - партизанська війна. По суті, УПА стримувала в інтересах німців закріплення радянських чи в крайньому випадку польських, союзних тоді радянським, партизан в важкодоступних болотисто-лісистих районах Полісся та Волині, поблизу стратегічно важливих транспортних артерій. У той же час сама УПА не ставила своїм завданням параліч цих артерій.

"Звернення штабу загону УПА „Січ” від 17 липня 1943 р.
до польського населення
ДО ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

В останніх днях деякі польські громади звертаються до Української Повстанчої Армії з заявами про свою лояльність і готовість співпрацювати з українським населенням у його боротьбі проти німецьких окупантів і польських провокаторів, які разом із німцями нападають на українське населення та нищать його. Не маючи змоги полагоджувати окремо поодиноким заяв, цією дорогою даємо відповідь тим, що внесли такі заяви, або думають їх скласти:

- 1) Українська Повстанча Армія, внаслідок зради групи польських політиків (що стояли нібито на ґрунті співпраці з УПА), як також виступів деяких поляків, що з німецькою зброєю в руках нищили українське населення й палили села, була змушена покарати винних із суворістю воєнно-революційних вимог.
- 2) Міри, що були примінені до поляків деяких громад, були засобом забезпечення українського населення перед плянованою зрадою, і не будуть вони поширюватися на тих громадян-поляків, що стоять на ґрунті співпраці з нами.
- 3) Гварантуємо повну безпеку тій частині польського населення, яке буде помагати нам у боротьбі проти німців і польських провокаторів. Український нарід не має на меті винищувати своїх національних меншин, а навпаки – забезпечує за ними рівні з собою права, домагаючись від них лояльності й співпраці.
- 4) Закликаємо лояльне польське населення не піддаватися ворожій агітації і не покидати своїх осель, а спокійно працювати на своїх господарствах.

Поляки! Пам'ятайте, що всякого роду Ваша допомога німцям проти українців скріпить ворога і дасть йому змогу винищувати польське населення на польських етнографічних землях. Ви тим самим самі закріплюватимете на собі кайдани. Впливайте на тих поляків, що мають зброю, щоб вживали її не проти українців, які бажають бути господарями тільки на власній землі, а проти нашого спільного ворога – німецького наїздника, що хоче захопити наші (польські й українські) землі, а нас усіх винищити.

Ваша доля – у ваших руках!
Постій, 17 липня 1943 р. УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНЧА АРМІЯ
Штаб загону „Січ”

Був і ще один аспект, який нині часто забувається. УПА була створена ОУН (Б). ОУН (Б) була по своїй ідеології і структурі типовим для Європи того часу фашистським рухом. Її ідеологією був український інтегральний націоналізм, метою - створення етнічно «чистого» української національної держави. У структурі ОУН (Б) домінував вождизм. Ця організація мислила категоріями етнічних чисток по відношенню до тих, кого в даний момент сприймала своїм етнічним ворогом. Не чіпати захищаються сильними німецькими гарнізонами міста в цей момент для УПА означало дати німцям завершити знищення єврейських гетто. Знищити руками німців одного з етнічних супротивників. Причому якщо радянські партизани не мали можливості штурмувати міста в силу своєї бойової задачі - паралізувати комунікації німців, з тим щоб Червона Армія швидше

розгромила нацизм, то УПА не штурмувала міста в силу того, що втягнулася в зовсім іншу бойову задачу - знищення поляків і протистояння радянським партизанам.

Для становлення партизанського вогнища на Волині та в Поліссі ОУН (Б) вибрала найбільш вдалий момент: в лютому - березні 1943 року, а реально - аж до початку червня, УПА майже не мала в регіоні противника в особі радянських партизан, що зимували північніше. Основний бойовий завданням УПА на цій стадії існування стало знищення поляків. Судячи з хронології нищення польських колоній в цей період, найбільш цілеспрямовано знищувалися поляки в регіонах, що примикали до кордону з Білорусією і особливо в Костопільському повіті, найбільш близькому до регіонів зимівлі Ковпака і Сабурова і яке лежало на напрямку найбільш ймовірного приходу на Україну великих радянських підрозділів з Білорусії.

УПА не приховувала ідеології етнічних чисток. Судячи зі спогадів очевидців, одним з основних тез УПА було справедливе звинувачення поляків у підтримці радянських партизан. УПА усвідомлювала неминучість пожвавлення радянської партизанської війни після того, як зійде сніг, і свідомо знищувала соціальну опору радянських партизан в регіоні. Польське збройний опір з метою відтворення міжвоєнної Польщі не сприймалося в цей момент УПА в якості реальної загрози. Польське опір справедливо розумілося тільки в контексті спілки поляків і радянських партизан.

Цікаво, що німецькі антипартизанські акції в 1943 році також часто були спрямовані проти польських сіл, де стояли великі радянські партизанські загони. УПА не мала можливості знищити, наприклад, загін Медведєва. Але німці цілком впоралися зі знищенням польських сіл, на які спирався цей загін.

Вагомою особливістю виникнення УПА на початку 1943 року був приплив добре підготовлених командних кадрів усіх рівнів в повстанські загони за рахунок бійців і командирів українського батальйону 201-й охоронній поліцейської дивізії, що діяв у Білорусії під Лепель в березні - грудні 1942 року.

Таким чином, УПА виникла дуже організовано, за дуже логічною схемою: в момент відсутності в Поліссі і на Волині великих підрозділів радянських партизанів і польських збройних груп підпілля ОУН (Б) оголосила мобілізацію в повстанські загони місцевої поліції і за два місяці в основному за рахунок цих поліцейських довела чисельність своїх загонів до більш ніж 5 тисяч осіб. У цю масу поліцейських майже миттєво влилися бійці і офіцери спеціального українського антипартизанських і диверсійного підрозділу, курирував Абвером, - українського батальйону 201-й охоронній поліцейської дивізії. УПА відразу після виникнення зайнялася знищенням поляків. Це пов'язали учасників перших повстанських загонів кров'ю і унеможливило їх реальний контакт з радянськими партизанами, як в силу ідеології, так і в силу того, що УПА свідомо знищувала поляків як соціальну опору радянських партизан.

Поляки Волині та Полісся шукали захисту не тільки у радянських партизан, але й у німців. І саме тоді почалися відповідні звірства поляків проти українців, які в основному скоювали пов'язані з німцями озброєні групи поляків. Орієнтації значної частини місцевих поляків на німців посприяв з кінця навесні 1943 року розрив між емігрантським урядом Польщі та Радянським Союзом через «Катинської справи», розкрученого німцями в цей момент.

"Спогади Віри Алексеєвої про події в селі Запілля у березні 1944 р., записані в 1996 р. Село Запілля:

До 1939 року в селі були різні підпільні організації. Це УНАКОР (гетьманці), КПЗУ та ОУН. Поляки постійно проводили проти них репресії. Більшість членів КПЗУ були засуджені, серед них і поет

Влас Мизинець. Був судовий процес і над членами УНАКОР. З приходом німців в 1941 році в Любомлі була організована „Просвіта”. Мене, як здібну хористку церковного хору в с. Запілля було зобов’язано виїхати в Любомль і два місяці я жила в Любомлі в будинку „Просвіти” (вул. Колійова, єврейський двохповерховий будинок), де ми постійно проводили репетиції хору і виступали перед населенням.

В війну багато жителів села пішло в УПА. Вони на початку 1944 р. замордували і повісили в лісі трьох місцевих жителів, які співчували радянській владі. 15.03.1944 р. в село прийшли червоні партизани, [які] шукали членів УПА, але їх тоді в селі не було. Забирали по хатах одяг, харчі, речі. В мого батька, який був в 1941 р. обраний першим головою колгоспу, забрали годинника, з мене почали знімати пальто, але якийсь партизан заступився. В той же день червоні пішли. 18 березня 1944 р. в неділю вранці, коли тільки почало світати, наскочили верхом на конях поляки. Їх було більше двох сотень. Село було все оточене. Почали виганяти із хат на „вигон”, спочатку чоловіків, потім жінок. Чоловікам поспускали штани, щоб вони не втікали. Старих і дітей не зачіпали. З самого початку вони підпалили церкву, потім почали мордувати чоловіків. Мучили в хатах і в клуні, куди всіх зганяли. Поляками керував якийсь поручник. Вбивали і палили цілий день. Мої односельчани впізнали декого з поляків із сусідніх сіл. Поляки цілий день під час знущань грали свої марші. Всіх замордованих зносили до клуні, де потім їх і спалили. Всіх, хто пробував втікати, розстрілювали. Всього було замордовано 70 чоловік. Рубали сокирами, кололи багнетами, зривали нігті. Я стояла на „вигоні”, як в тумані.

З моєї родини забили 5 чоловік: мого батька, Левонюка Степана Пархомовича, який пробував втікати, здогнали вже біля лісу і вбили. Пізніше, вже в спаленій клуні я знайшла замордоване і обгоріле тіло свого чоловіка, Селіжука Єгора Трохимовича і свого брата Левонюка Павла Степановича, якого страшно мордували, він весь був поколений штиками, зірвані нігті, розрубана сокирою голова. Коли ми розтулили його обгорілий кулак, то там лежав його мозок. В жителя села Левонюка Костянтина Пархомовича був розпорений живіт. Село майже все було спалене. Вдень підійшло до 20 чоловік вояків УПА. Розпочався бій, але вони нічого не змогли зробити полякам і відступили.

Через декілька неділь після цього наскочили гестапівці. Спалили церковну дзвіницю. (Дзвони перед тим сховали вояки УПА). Почали підпалювати вцілілі будинки. Людей не вбивали. Записано в 1996 році зі слів жительки м. Любомль [...], Алексєєвої Віри Степанівни (дівоче прізвище Левонюк, по першому чоловікові

– Селіжук), 1924 р. н."

Маховик міжетнічної ворожнечі та різанини поляків і українців на Західній Україні нарастає уже сам собою, за рахунок взаємної ненависті, помсти і появи на Західній Україні критичних мас збройних націоналістичних угруповань: УПА, Армії Крайової, колаборантів обох національностей, які залишилися відкрито служити німцям в структурах їх адміністрації.

Різанина поляків, розпочата УПА вже взимку на початку 1943 року призвела до формування всередині польської меншини свого роду розколу: на тих, хто шукав допомоги у німців проти УПА і таким чином ставав ворогом ще й радянських партизан, і тих, хто зберігав лояльність партизанам. Різанина поляків формуваннями УПА зменшила соціальну опору партизан на Волині та в Поліссі.

"Спогади Олександра Скіпальського про події на Волині в 1943 р., записані в 2004 р. 1 червня 2004 р.

У 1943 році у с. Вижгові Любомльського району Волинської області, в якому я проживав на той час, було 45 хат (дворів), поряд розташовувались хутори. На півночі від с. Вижгова у с. Чмикос проживали поляки-осадники, близько 60 хат. На півдні – відповідно с. Землиця, де також проживали поляки. У самому с. Вижгові мешкали 5 польських сімей та декілька змішаних сімей (поляків з українцями). Жили мирно, ніяких проблем не виникало.

Під час окупації гітлерівці вербували поляків у шуцмани (поліцію), де давали їм зброю для підтримування належного окупантам порядку. Найбільша концентрація вороже налаштованих поляків по сусідству була у с. Стенжаричах Володимир-Волинського району. Там вони утворювали т. зв. пляцувки і звідти нападали на українські села, в т. ч. і на Любомльщину (Любомльського повіту). Так, у 1943 році, саме в час релігійного свята „Введення у храм” (глибокою осінню) на сусідні села Штунь та Замлиння нападали поляки, грабували, палили хати, забрали звідти близько 30 чоловік, вивели до лісу і там мордували. Потім помордованих їздили кінями, і хто ще рухався, того добивали. Коли звістка про цю акцію дійшла до с. Вижгова, люди почали тікати з села, залишаючи худобу та майно. В той час священник с. Штунь Покровський переховувався у с. Вижгові. Його син був в УПА. Напередодні Покровський навернув польку до православ'я.

Коли поляки увійшли до с. Вижгова, то перше зайшли до дядька моєї дружини – Середи Ларіона Михайловича і змусили його вести їх до старости села, що він і зробив. Далі вже старості було велено привести їх до священника. Сільський староста змушений був завести до сім'ї Савчука Івана Йосиповича, де переховувався Покровський. Дочка священника Леся, яка обурювалася, зразу була вбита поляками, а вони самі повели її батька до сільського клубу і там його замордували. Крім того, знищили сім'ю, яка мешкала у клубі. Поховав св. Покровського житель с. Чмикос Іван Семчук. Після розправи над священником поляки (всього близько 50 осіб) почали палити хати, а людей, які залишились у с. Вижгові, вбивати. Я, Скіпальський О. П., разом з дружиною, відпустивши худобу зі стайні, втікали до села Олеськ. А батьки переховувались окремо. Потім, коли поляки пішли за р. Західний Буг, батьки повернулися, але хата разом з майном були спалені. Мені з дружиною повертатися було нікуди і тому ми залишилися в с. Олеськ, де я проживаю й зараз. Залишилося у с. Вижгові лише 5 хат із 45. Записано 1 червня 2004 р. зі слів Скіпальського

Олександра Прокоповича, 1920 р. н., мешканця с. Олеськ.

До моменту виникнення УПА у радянського командування було два варіанти розвитку партизанського руху на Західній Україні. Обидва вони виходили з однієї стратегічної установки: район Полісся-Волині має стати найбільшою партизанською зоною в тилу німців. Спираючись на цей найбільший партизанський регіон, планувалося паралізувати комунікації німців на Західній Україні і в Західній Білорусії."

Перший варіант створення партизанського краю в Поліссі, який радянське командування намагалося реалізувати весь 1942 був наступним: укласти союз з місцевими націоналістичними угрупованнями, використовувати антинімецький потенціал українського, білоруського та польського націоналізму, надати місцевим партизанам допомогу озброєнням, припасами, командними кадрами. В результаті - підняти повстання і сформувати партизанську армію чисельністю 50100000 чоловік.

Саме це було запропоновано українському націоналістичному діячеві, орієнтованому на Українську народну республіку - Т. Боровцю (Бульбі). Бульба базувався приблизно в Костопільському районі української частини Полісся. У тісному контакті з ним була одна з фракцій ОУН (Мітрінга), а також деякі місцеві мельниківці (ще одна фракція ОУН). Переговори з Бульбою вів капітан НКВД Лукін, спеціально самотній для цієї мети в загін Медведєва. Лукину вдалося укласти з Бульбою перемир'я. Воно діяло з вересня 1942 року і до початку 1943 року. На початку 1943 року радянським партизанам стало ясно, що Бульба вступив в тісні відносини з німцями і готує власну, орієнтовану на німців акцію. Тоді перемир'я було розірване - практично в один час з рішенням керівництва ОУН (Б) про створення власної УПА (в числі перших акцій цієї УПА було примус Бульби до співпраці і підпорядкуванню нової УПА).

Аналогічні переговори радянські структури вели з білоруськими колаборантами. З поляками ж в той момент існував тісний союз. Це варіант партизанської війни розглядався, загалом, від відчаю. Його почали форсувати відразу після створення Центрального штабу партизанського руху 30 травня 1942, коли німці рухалися на Сталінград і Кавказ. У разі перемоги німців під Сталінградом антинімецький потенціал місцевого націоналізму міг би повернутися проти них і партизанська війна могла стати основною формою боротьби проти німців на багато років.

До цього готувалися, створювали інфраструктуру затяжної війни: ГРУ створило опорну базу на Князь-Озері з аеродромом, найпотужнішим пунктом зв'язку, агентурними структурами і диверсійними групами по всій Білорусії і частини України. НКВД в 1942 році відтворив агентурні мережі в усіх великих залізничних вузлах в тилу німців і розташував поблизу всіх великих вузлів власні спецзагони, що служили базою для агентурних мереж. За лінією фронту була створена ціла індустрія для підтримки партизанського руху: вузли зв'язку, матеріальне забезпечення, спеціалізовані авіаційні частини для зв'язку з партизанами, система підготовки фахівців усіх типів в рамках Окремою моторизованної стрілецької бригади особливого призначення (ОМСБОП). По партійній лінії створювалося підпілля, яке вступало в політичні відносини з місцевими групами опору, різними в різних регіонах. Антинімецьке повстання під націоналістичними, а не комуністичними гаслами здавалося в тій критичній ситуації реальним. Тим більше, що й сам СРСР швидко відходив від комуністичної ідеології, наближаючись ідеологічно до російського патріотизму.

Однак у міру наближення очевидність перемоги під Сталінградом тим актуальнішим ставав другий варіант розвитку партизанського руху. Цей варіант

припускав опору тільки на власні сили радянських партизанів і не передбачав широкого використання місцевого націоналістичного потенціалу ні в ідеології, ні в політиці. Остаточного варіанту опори на власні сили переміг в момент відмови Медведєва від нейтралітету щодо Бульби в січні 1943 року. Але передумови до перемоги цього варіанту виникли у вересні 1942 року.

У вересні 1942 року в Кремлі відбулася нарада партизанських командирів з Й.Сталіним. На цій нараді зокрема українські партизани запропонували спиратися на власні сили і швидко розвинути власні великі партизанські загони. А вже ці великі партизанські з'єднання повинні були б стати ядром для партизанського руху в районі Полісся-Волині та створити той самий найбільший партизанський район в тилу німців. Восени 1942 року два великих з'єднання - Ковпака і Сабурова - виступили з Брянської області в сторону Волині. Вони пройшли по Поліссю двома колонами приблизно до місця базування опорного пункту ГРУ поблизу Князь-Озера, на північний схід від Пінська, розгромили найбільш небезпечні місцеві німецькі гарнізони, які заважали зв'язку між цим пунктом і Західної України (Лельчиці в першу чергу), і почали бойові дії на Волині. З настанням зими під тиском німців і в силу загального виснаження після довгого переходу і інтенсивних боїв вони відійшли в болотисту частину Білоруського Полісся і накопичували сили. В рамках цього другого варіанту радянське командування планувало дії партизан на літню кампанію 1943 року. Передбачалося ввести на Західну Україну ряд великих партизанських з'єднань, розташувати їх поблизу всіх залізничних вузлів і паралізувати ці вузли. Передбачалися прорив партизан в Карпати і створення другого найбільшого партизанського району в Карпатах, з тим щоб створити загрозу родовищам нафти в районі Дрогобича і Тімішоари. Уже в кінці грудня 1942 року в район Ковеля виступив з Князь-Озера заступник Лінькова Бринський (ГРУ). А в січні на Західну Україну пішов від Лінькова Ковпак. Була створена структура управління українськими партизанами, яка перемістилася на окуповану територію через Князь-Озеро.

Фактично УПА своїм виникненням на 2-3 місяці відстрочила фазу активних бойових дій партизан на Західній Україні, якраз в момент, коли у німців після Сталінграда звалився фронт на півдні. А потім, коли партизани в червні 1942 року все-таки масово увійшли на Західну Україну, УПА зірвала виконання ними своєї основної бойової задачі по паралічу транспортної мережі німців. Німці змогли перекидати на Східний Фронт не тільки підкріплення, але і нову бойову техніку для битви під Курськом, боєприпаси, паливо, отримувати сировину з України для німецьких заводів. УПА завадила закріпитися партизанам в Карпатах і знищити німецьку нафтовидобуток в момент, коли на сході йшли колосальні танкові бої.

Можна бути повністю впевненими, що, якби не УПА, німці навряд чи нанесли б поразку Червоної Армії під Харковом, а Курської битви не було б взагалі. Незважаючи на Харків і Курськ Червона Армія до кінця 1943 року звільнила значну частину навіть Західної України. Але якби радянським партизанам вдалося виконати їхні завдання на літо 1943 року народження, якби Дрогобич та Тімішоара, карпатські перевали і західно-українські залізничні вузли були паралізовані хоча б так, як вдалося паралізувати Ковельна 80% - війна вже в кінці 1943 року вийшла б до кордонів Німеччини, а може бути, і закінчилася. УПА відтягнула не менше 50 тисяч осіб мобілізаційного потенціалу радянських партизан. Якби на Західній Україні діяли навесні 1943 роки не 20-30 тисяч партизан, а за рахунок такої мобілізації - до 100 тисяч, тилу б у німців «не було» Створення УПА, сама УПА продовжили війну з нацизмом, у всякому разі, відстрочили звільнення території СРСР не менш ніж на рік.

Коли Червона Армія вдарила по німцям в декількох віддалених один від одного ділянках фронту, ця маса бойових частин, розташована в тилу німців, не дала їм

можливості маневрувати резервами і утримувати фронт, як це вдавалося довгий час німцям під Москвою. Комунікації німців з Німеччиною були практично зруйновані. Білорусія перетворилася на «лишковий пиріг» І коли німецький фронт був зламаний, то кілька невеликих котлів, які утворилися в різних частинах фронту, були локалізовані радянськими військами швидко. А «лишковий пиріг» з радянських партизан, наступаючих фронтових частин, кавалерійських і десантних з'єднань, ріжучих тил німцям, покотився на захід. Партизани рушили масово не стільки на з'єднання з фронтом, скільки на захід, по можливості за Буг, не даючи німцям можливості створити вузли опору. І за всього лише місяць найбільша угруповання німецьких військ зникла.

Самоправство, беззаконня, свавілля репресивно-каральних і партійно-державних органів — все це викликало невдоволення мешканців краю. Вони явно або приховано протестували проти нової влади, на яку ще зовсім нещодавно покладали надії як на захисника і гаранта від цілковитої полонізації. Тепер люди цілком закономірно протестували проти радянської і русифікації.

Це засвідчують численні документи та свідчення безпосередніх учасників тих подій. Ці документи допомагають зрозуміти, чому багато українців вважали захисниками своїх інтересів Організацію Українських Націоналістів (ОУН), а згодом — Українську Повстанську Армію (УПА), які активно діяли на цих теренах.

Видатний російський письменник В. Астаф'єв, який воював у лавах радянських військ, зазначав у «Веселому солдаті», що все населення Західної України дивилося на радянську армію у 1944 році, як на окупанта. «Нас тут ніхто не чекав і сюди ніхто не кликав», зауважував Астаф'єв.

Історичним парадоксом стало те, що об'єднанню переважної більшості історичних українських земель сприяла комуністична тоталітарна імперія, яка брутально душила будь-які спроби національного відродження. Приєднавши в 1939 р. до УРСР Східну Галичину, в 1940 р. - Північну Буковину, а в роки Другої світової війни - Закарпаття, вона зробила те, що не змогли на короткому історичному відтинку національно-демократичної революції 1917-1920 рр. ні Центральна Рада, ні уряд гетьмана П.Скоропадського, ні Директорія Української Народної Республіки.

Повернення до подій вересня 1939 р. (а також 1939—41 рр.) неминує породжує запитання, чи не кидають вони тінь на сучасну Україну. Ні, ніяким чином! По-перше, сучасна територія і кордони України бездоганні як з міжнародно-правової, так і з морально-історичної точок зору. Нинішній україно-польський кордон було встановлено не у 1939 р., а внаслідок глобальних військово-політичних процесів 1941—45 рр. На Кримській конференції (1945 р.) керівники США, СРСР і Великої Британії погодилися з так званою «Лінією Керзона» (з відхиленнями 5—8 км на користь Польщі), яка була визнана історично і етнічно справедливим кордоном між Польщею і Радянською Росією ще Версальським договором від 28 червня 1919 р. Цей кордон був узгоджений з польським тимчасовим урядом національної єдності, а надалі підтверджений низкою двосторонніх угод. Непорушність кордонів, дружні відносини сьогодні ґрунтуються на Статуті ООН, Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва у Європі (1975 р.), Паризькій Хартії для нової Європи, двосторонніх угодах, передусім — Договорі про добросусідство, дружні відносини і співробітництво, який було укладено у Варшаві 18 травня 1992 р. Горджуся, що мав честь брати участь у ратифікації цього історичного україно-польського документа Верховною Радою 12-го скликання у символічний день 17 вересня 1992 р. Вершиною етичного осмислення уроків історії україно-польських відносин стала Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання» (Київ, 21 травня 1997 р.), яку вінчають слова: «На порозі XXI століття пам'ятаймо про минуле, але думаймо про майбутнє».

По-друге, ні українська держава, ні український народ не несуть на собі тягар відповідальності за події серпня-вересня 1939 р. Не випадково у згаданій Спільній заяві Президентів ці події не згадуються в числі трагічних сторінок україно-польської історії. Вересень 1939 р. приніс українському народу не менші страждання, ніж польському. Це і трагедія масових репресій у Західній Україні, і братовбивче протистояння українців у складі воюючих між собою армій (як це не раз бувало раніше в українській історії). З диявольським прицілом Сталін створював 12-ту армію, що здійснила «визвольний похід» у Польщу, саме на Україні, комплектував її українцями, розраховуючи, вочевидь, на польсько-українську ворожнечу. Командував армією майбутній нарком, українець С.Тимошенко, а поруч з ним безліч командирів-українців.

Була ота надія з'єднатися з братами зі Сходу, українцями. Тим більше що армію вів маршал Тимошенко. Ну, Тимошенко, -енко – для галичан, це взагалі прізвища на –енко, Шевченко, - це було щось таке дуже світле, Схід, степи, козацтво і так далі. Це все втілювалося в тому прізвищі – Тимошенко. Тому чекали тих братів зі Сходу напевно як визволителів. Зустрічали і з квітами. Бувало, що влаштовували тріумфальні арки, завітчували синьо-жовтими прапорами, портретами Шевченка. Відразу, з першої зустрічі з радянськими військами, офіцери заставляли зняти прапор, а повісити червоний”.

У листівці - відозві командувача Українського фронту С. Тимошенка від 17 вересня 1939 р., що розкидалася з літаків, говорилося:

“Зброєю, косами, вилами і сокирами бий вічних ворогів – польських панів” [9, с. 31-32].

От же, агресія нацистської Німеччини проти Польщі зустріла неоднозначну реакцію населення Західної України. Прихід Червоної Армії мешканці Західної України оцінювали, насамперед, з етнічної позиції та політичних поглядів. У перші тижні вересня частина українського населення демонструвала своє германофільство; окремі представники, особливо з середовища ОУН та її прихильників, вчиняли диверсії та збройні відступи, що не могло не бути на руку Німеччині, але в той самий час багато українців зі зброєю у руках мужньо боролися проти гітлерівців у складі Війська Польського. Швидке опанування Червоною Армією колишніх “південно-східних кресів” Другої Речі Посполитої з переважаючим українським населенням не могло позитивно сприйматись багатьма свідомими українцями, які мріяли про возз'єднання з братами зі Східної України, і в той самий час різко негативно налаштовувало проти нової влади переважну більшість поляків.

Сарненщина ніколи не забуде тих років , коли реалії кожного дня були подібними на кадри з сучасного фільму жахів. Пожежа, смерть, кулі над головою, а люди в різних одностроях диктують кожен свої порядки. І хто свій, а хто чужий? І не знаєш, куди бігти, і в кого просити допомоги.

Найтрагічнішим для сарненського краю став 1943-й. Тоді сталося декілька трагедій. І причетними до них були не тільки німці, а й свої і представники інших народів.

Ось як згадують про той кривавий час очевидці:

Після Різдва 1943 року в Бутейках було весілля Івана й Марти, родички Катерини Колдун, яка й повідала цю історію. На їхнє свято завітав і старий польський пан, що керував у німецькому господарстві. Він чомусь не дуже хотів веселитися і спішив додому. Музики ж стояли поперед поляка й грали йому «Многая літа», за що він, за весільним обрядом, мав кинути грошей. Але не зробив цього і покинув свято. Музики ж дуже образилися на нього за таку зневагу. Поляк ішов до свого маєтку і не знав, що там чекають непрохані гості. Були вони одягнені в нові білі кожухи. Дехто з селян признав у них корошанських мужиків, бо перед тим, як

відвідати панську оселю, вони пройшлися селом, грабуючи місцевих жителів. Але дехто приписує цей злочин бандерівцям, інші – сокирникам. Олександр Фйодоров, партизанські загони якого на той момент дислокувалися на Поліссі, і який добре володів обстановкою в області, доповідав у штаб у Москву влітку 1943-го: «Із достовірних джерел відомо, що, крім загонів українських націоналістів – бандерівців і бульбівців, на Поліссі існують загони сокирників». Вони виникли влітку 1942 року в районах сіл Злазне та Степанської Гути й набули деякого поширення на півночі Рівненщини. Сокирники, як їх називало місцеве населення за те, що полюбляли орудувати сокирами, на початку червня 1943-го вимордували в Згуще 45 поляків, деяким із яких відрубали голови й, насадивши на палі, виставили в центрі села. Саме їм більшість приписує вбивство польської родини в Бутейках. Можливо, до них і належали ті корошани. Господарі дому в той час зібралися в кімнаті. На руках у молодой паньанки плакала дитина, один із бандитів схопив малюка за ноги й ударив об стіл. Пан кинувся захищати свою сім'ю і за це його зарубали сокирою, потім – пані, їхню вагітну покоївку і її жениха. Забрали все цінне й покинули село. Незабаром за вбитими приїхали німці. Тоді й прискакав додому молодий пан. Як побачив усю родину порубану, то почав кричати й шаленіти, його не могли втримати. Не витримав він цього горя й збожеволів. Повезли молодика в Степань, після цього більше ніхто його не бачив. Катерина Корніївна добре пам'ятає той день. Вона ще малою була, бавилася з однолітками. А коли почула про горе, захотіла подивитися. Заглянули у вікно маєтку, де стіни червоніли від крові. Але за це вбивство панів німці чомусь нікого не покарали і не шукали винних. Мало хто знає, що польську сім'ю поховали біля великого ясена обабіч лікарні у Степані, де раніше стояв костел. Ця трагедія, наче недобрий знак, сталася саме того дня, коли Марта й Іван побралися. Жили вони в любові та злагоді. А на Петрів день вирішили сходити за грибами на Ставищанські островки. Мешканці села боялися покидати його межі, бо лісами блукали поляки, які могли зробити все, що їм надумается. Марта вже була вагітна, але не залишила чоловіка й пішла з ним до лісу. Ще й грибів тоді вродило, хоч бери та косою скошуй. Там їх і настигли ляхи. Івана схопили, а Марті сказали йти геть, бо один із поляків мав зуб на Іванового батька. Та жінка не послухала мазурів (так називали їх українці) й почала випрошувати, аби його відпустили. Зрозумівши, що з нею багато клопоту, Марту, як і її чоловіка, застрелили. Поранили ще одного бутейківця, але він вижив. Ледь не постраждав і хлопець, що пас недалеко корови, але зміг утекти від куль. Тіла загиблих забрали лише наступного дня, бо жителі Бутейок боялися підходити до того місця. Про трагедію мешканці села переповідають своїм дітям й онукам. А Ростислав Давидюк присвятив нещасним закоханим поему. Горе друге На Благовіщення у 1943 році над селом Бутейки повисли тяжкі хмари, провісники тих подій, що випали на долю маленького населеного пункту. Микола, якому тоді було лише 9 років, прокинувся і дуже здивувався побаченому в рідній хаті: у них гостювали озброєні незнайомці. Виглянув на двір, там ходив часовий. Згодом хлопцеві батько розповів, що то бійці Української повстанської армії. Вночі вони були на завданні в Степані: розігнали німецьку комендатуру, а потім прийшли в Бутейки на відпочинок. У селі тоді мешкалодесь із десятків польських сімей. Бутейківці жили з ними дружно, але політичні перипетії, що відбувалися на той час у світі, все ж таки впливали на стосунки між двома народами. Поляки не любили українців, наші ж селяни до них ставилися лояльніше. Але згодом неприязнь стала взаємною. Коли в Бутейки завітали повстанці, то польські дівчата не гаяли часу й пішли в Гуту, щоб донести про це. Там ляхи організували групу й рушили в село. За що вони хотіли відплатити упівцям, ніхто не відав. Коли почалася битва між поляками та воїнами УПА, Микола і його батьки були в хаті, тільки старший брат Ігнат разом із

більшістю бутейківців утік із села. Тато Миколи, Гриць Назарович, переймався за майно та худобу, але в повітрі літали кулі, тому не було можливості все рятувати. Він сказав рідним, що можна перечекати бій у хаті, бо вона штукатурена з обох боків, тому кулі не проб'ють стіни. Тож вони лягли на підлогу та тільки й чули, як щось б'є в шибки. А серед повстанців почався переполох, бо не розуміли, хто їх атакує. Гадали, що німці, але тільки пізніше з'ясували, що поляки. Згодом битва переросла в рукопашний бій, і малий Микола не втримався й спостерігав за ним із вікна рідної оселі. Пощастило йому побачити й славнозвісного командира загону упівців – Дубового, який ходив між бійцями й щось говорив. Микола Григорович пам'ятає великого хреста на грудях воїна. Він не прислухався до його промови, увагу відволікли два полонених, яких посадили біля хати. Дитяча цікавість перемогла, і коли бій саме набирав обертів, хлопчєня виглянуло у вікно й побачило, що один із бійців добиває іншого. Гриць Назарович насварив, що висовує голову, коли кулі свистять, і стрімко потягнув хлопця за ногу. Перший бій тривав недовго. Поляки відступили, але через певний час до них надійшла численна допомога. І просто з лісу почали наступ. Село обстрілювали з кулемета. Хати стояли близько одна від одної, а дахи ще й були солом'яні, тому почали горіти. Батько Миколи наказав йому тікати до річки. Сам же іще, коли стих перший бій, виніс із дому весь одяг і закопав у землю на городі. Воїни УПА почали обстрілювати поляків у відповідь. Тож атаку ворогів вдалося відбити. За деякими даними, їх тоді полягло 138, з боку повстанців – 8. Рідне село Миколи стало справжнім згарищем: лишилося тільки декілька хатинок, переважно ті, що стояли поодаль від інших. Селом же блукали упівці. Дим виїдав їм очі, а вони лише мовчки витирали хустинками мокрі від сліз обличчя. Вночі, коли воїни УПА покинули Бутейки, поляки забирали тіла вбитих побратимів. Із корінних жителів ніхто не постраждав. Лише вбило коня, кулею відбило ріг корові. Того дня в одній бутейківській сім'ї народився син. Ще люди пригадують, що через два дні після розгону фашистів у Степані, в село потрапив зовсім юний німецький солдат. Він плакав і щось говорив не по-нашому. Чоловікам стало жаль його, тож переодягли цього «хороброго» бійця в дівоче вбрання, зав'язали хустину й повезли в Антонівку, де було багато німців. Мужики мусили замаскувати хлопця, бо якби його побачили бандерівці в німецькій формі, то вбили б. Тож привезли юнака на станцію, де віддали німцям. Вони ж, як побачили того вояку в спідниці, то ледь зі сміху не луснули. Полеглих у бою воїнів УПА похоронили в Бутейках. Їхні могили майже не доглянуті, до того ж, одне з захоронень розміщене неправильно. Скоріш за все через те, що ховали їх серед ночі і не знали, де захід сонця, а де схід. Після того, як спалили Бутейки, всі поляки, які були в селі, повтікали. А місцеві жителі боялися подальшого розвитку подій, тому навіть спали одягненими, аби під час загрози можна було легко втекти. До 26 червня село охороняли вартіві. А з 25-го на 26-е чоловіки з ближніх сіл, у тому числі й бутейківці, рушили військом разом із воїнами УПА проганяти поляків із України, заодно й відплатити за все спричинене горе. В одній лише Кам'янці тоді жило 15 тисяч ляхів. Вони мали власну армію, яка називалася «Ożel biały» (Білий орел). Це була організація польських націоналістів, яку звинувачували за фашистські погляди, адже визнавали вони лише своїх. Вороже ставилися до євреїв та українців. Тож, коли оточили польські поселення, отримали наказ вбивати всіх мешканців, нищити все польське надбання. Їх же заздалегідь попередили, аби покинули Україну, виділили їм дорогу на Рафалівку, де німці видали декілька вагонів для вимушеної евакуації. Але ніхто з фашистів і совєтів не втручався в це з'ясування стосунків. І до обіду 26 червня всі польські двори зруйнували. Вбитих було мало, бо більшість поїхали геть. Худобу, яку не встигли забрати з собою, воїни УПА зігнали в одне місце. Дещо лишили собі, а все інше роздали людям. Горе третє Після цього стало вільніше. Люди вже покидали

межі села, хоча в серці все одно залишилася пересторога: а раптом поляки повернуться... За літо відбудували хати й хліви хто як зміг, вирили землянки. А 11 листопада (за свідченням Миколи Кокори) в Бутейки завітав воїн УПА, був він без зброї та вигукував: «Тікайте, люди, бо в селі буде бій. Німці йдуть!». Повстанці перекрили фашистам дорогу обваленими деревами. Німці ж вислали вояків обстежити територію, а згодом у селі почалася стрілянина. Свідки казали, що фашисти потрапили в засідку загону УПА на чолі з Яремою, хоча це міг бути й загін Дубового. Вороги деякий час тримали оборону, а незабаром у повстанців закінчилися запаси зброї, тому вони припинили обстріл. Але зайди вирішили на всяк випадок спалити Бутейки, мешканці якого, як їм здалося, заодно з армією УПА. Наступного дня Гриць Назарович пішов у село за хлібом, але там його схопили фашисти. Сім'я ж про це й не здогадувалася, після першої пожежі вони тимчасово жили в хатинці лісника. З вікна оселі малий Миколка й побачив, що в їхній бік прямують німці. Мати наказала тікати. Хлопець подався до болота, де був покинутий хутір, сховався у хліві в куточку, накрившись соломкою. Ніхто за жінкою й дитиною не погнався, бо фашисти остерігалися лісу. Хатину лісника теж не зачепили, тільки зірвали підлогу. Мама знайшла Миколу вже під вечір. Принесла з собою кусочок хліба. Микола Григорович пам'ятає, яким смачним він йому видався. Батька ж разом із усіма, хто лишився в селі, загнали в хлів і хотіли спалити. Врятувала їх німкеня, що була одружена з місцевим жителем. Вона пояснила, що в Бутейках немає повстанців, а зачинені в клуні – ні в чому не винні селяни. Фашисти їй повірили й відпустили бутейківців. Але Миколиного тата забрали з собою, він їх супроводжував декілька тижнів аж до села Разничі, і там їх чимало полягло від рук бійців УПА. Гриць Назарович із декількома офіцерами вирвався на підводі з оточення і вони дібралися до Ковеля, де був німецький штаб. У цій місті отримав документи. Прикинувся поляком, адже добре знав мову. Німці ставилися до ляхів приязно, ще й вільно розмовляли польською. На щастя, дружина німецького коменданта була полячкою, тому його забрали, аби допомагав по господарству. Якось у них скінчилися дрова й Гриця Назаровича відправили за ними в ліс. Він же попросив собі в помічники односельця Василя Базелюка. Той польської не знав, тому Гриць сказав йому вдати з себе глухонімого. Сіли ці псевдополяки на підводи й рушили додому. Тож батько Миколи Григоровича врятував життя односельцю, ще й коней додому привів. Таким, переповненим подіями, став для маленького села 1943-й. Дві пожежі від рук різних ворогів. Несправедливі смерті та жадане спасіння... Звісно, нелегко сучасникам уявити таку реальність.

Була війна, а на війні як на війні: основна професія – убивати. Не були винятком і противники: поляки, партизани та оунівці. Останні вбивали проїжджих військових, навіть своїх земляків-комуністів, які поверталися з фронту додому. Вбивали й просто за те, що виявляли симпатію до радянської влади. Причому на таких „ворогів” шкодували патронів — основною зброєю була мотузка.

Рекрутів до УПА набирали в добровільно-примусовому порядку: якщо прийшли по тебе „Степанові хлопці” (бандерівці), ти, значить, віриш в самостійну Україну. А коли відмовляєшся служити в повстанській армії – виходить, симпатизуєш червоним. Тоді дорога одна – на той світ. Хоча могли лише шомполів всипати (це вже як на кого потрапиш) або комісувати по стану здоров'я. Всі мобілізовані проходили строгий медичний відбір, і хворих на службу не брали („нема часу вас лікувати, нам треба здорові вояки” – казали лікарі). Крім того, всі новобранці перевірялися службою безпеки. Незадовільний результат перевірки теж грозив смертю. Практично з ОУН-УПА дороги назад не було.

” Не раз було й таке, — мені особисто розповідав батько, якому в той час йшов 14 рік: ” ОПІВНОЧІ СТУКАЮТЬ У ВІКНО „СТЕПАНОВІ ХЛОПЦІ”: „ АНУ!, ОДЧИНІТЬ!”.

БУВАЛО, ПРОСИЛИ, А НАЙЧАСТІШЕ ЗАБИРАЛИ ХЛІБ, КРУПИ, САЛО, ХУДОБУ. МУСИШ ВІДДАВАТИ, КОЛИ НА ПЕЧІ ПЛАЧУТЬ МАЛЕНЬКІ ДІТИ, А В ГОЛОВУ НАЦІЛЕНЕ ДУЛО КАРАБІНА! А ПІД РАНОК СТУКАЮТЬ ЗНОВУ, ВЖЕ ЧЕРВОНІ ПАРТИЗАНИ: „, СЯКІ-ПЕРЕТАКІ, ХЛОПЦІВ З ЛІСУ ПУСКАЄТЕ ДО СЕБЕ, ФАШИСТАМ ПРИСЛУЖУЄТЕ?! БАНДЕРІВЦІ! РОЗСТРІЛЯЄМО!..”

Добре, якщо закінчувалося тим, що поставлять синяка під око та вигребуть решту харчів. Можуть і кулю в лоб пустити, або хату підпалити. Але найчастіше люди просто не розуміли, хто прийшов: чи бандерівці, чи партизани. Лютували ті й другі. Проте траплялися й добрі, людяні, по всякому тоді було.

Того сорок третього буремного літа по всьому сарненському Полісся з раннього світанку до пізнього вечора з дня в день у лісі лунали дитячі зойки і плачі:” Та-а-ту-у!.... Виходьте з лісу!”.

Од тих благальних дитячих голосів солоними і сухими сльозами плакало опалене, гартоване вогнем січове побратимство. Довго шукали бродили по лісу стрільці в пошуку діточок. Натрапили..., і очам своїм не повірили; плачі і благання дітей линули з чорно-блискучої скриньки. Людське горе записане на плівку. Зі скриньки лунали дитячі благання, а за товстими дубами ховалися троє бійців НКВС і один ястребок...

У кожному воєнному жахитті найбільше страждань припадає на дитячу долю. Неможливо без здригання слухати розповідь Баєчко Олени Василівни, їй було тоді ледве за шість років і жили вони на околиці села Немовичі. Усю сім”ю вирізали бандерівці, а Оленку для залякування інших односельців лишили живою. Розчленовані тіла склали на стіл, а дівчинці наказали:” Ну, сиди дитино! З голоду не помреш, м”яса на столі багато!...” Замкнули хату і пішли.

Ось як згадує той повний жахів час уродженець села Немовичі Наконечний Ф.Й., батько якого воював на фронті в лавах Червоної Армії:

” Добре пам”ятаю, мені вже сповнилось п”ять років; десь серед літа 43-го з села прийшла збентежена мама й сказала, що їй передала Ющикова Любка, що сьогодні вночі будуть “рубати”. Я вже розумів що це означало... Ледь стемніло, мене мама взяла на руки і понесла в город - у квасолиння. Наша хата була сама крайня, отож далі вже не було куди йти... Там протремтіли до ранку... В ту ніч до нас ніхто не прийшов, а от в центрі села тоді вирубали сім”ю за те, що не насушили мішок картоплі /на кшталт сучасних чіпсів/ за рознарядкою хлопців з лісу ...”

Справжній характер і значення подій 1943–1944 рр. неможливо адекватно зрозуміти, якщо їх не розглядати в контексті подій Другої світової війни й у контексті всієї історії польсько-українських взаємин. Українці не мали іншого шляху до незалежності, як боротьба з державами, що панували на українських землях. При цьому українці не претендували на чужі землі, а лише на ті, де вони становили більшість. Протистояння з поляками в роки війни було спровоковане насамперед прагненням польської меншини зберегти владу Польщі на західно-українських землях.

Ситуацію загострило нищення цілих сіл нацистами, які намагалися зміцнити свою владу жорстоким терором. Коли восени 1942 – на початку 1943 р. спалахнув стихійний опір українського сільського населення проти нацистських окупантів, він включав і терористичні акти щодо тих поляків, яких українці вважали німецькими прислужниками. По-суті, це було справжнє повстання, яке лише з часом набуло організованих форм. Як доповідав до Лондона один з представників еміграційного уряду, вбивства колаборантів перекинулися на польські села і на поміщицькі маєтки, які належали державі, але управлялися поляками[2] .

польські збройні формування на Волині йшли на співпрацю не лише з німцями, що інколи допускали й українці, але й з червоними партизанами, яких українське

підпілля вважало головним ворогом. Участь волинських поляків у червоній партизанці, в тому числі і в розвідувально-диверсійних загонах радянських спецслужб, почалася до загострення польсько-українського протистояння, отже вона була не наслідком цього загострення, а однією з його причин. На якомусь етапі керівники окремих повстанських загонів, на базі яких створювалася УПА, вирішили усунути ворожі польські осередки з теренів, які мали стати їхньою операційною базою. Напади на польські села, вбивства частини населення мали на меті тероризувати і змусити до втечі всіх інших. Участь місцевої людності, зумовлена соціальними конфліктами, надавала протистоянню рис безпощадної селянської війни [4]. Хоч за великим рахунком її спровокували ті, хто зробив волинських поляків заручниками плану відновлення на українських землях влади Польщі, нема і не може бути ніякого виправдання вбивствам невинних людей, катуванням і знущанням, виявам садизму й жорстокості. Але за злочини відповідають тільки ті, що їх вчинили, а не український народ і його збройні формування.

Тяжкий, кривавий і дуже преплутаний то був час. Не нам судити учасників тих подій. Та, якби там не було, незаперечний один факт: і радянські, і польські, й українські збройні формування боролися кожен за свою державу. І саме за це вони достойні і поваги, і пам'яті. Це ж наша історія, а нація, яка не має своєї історії, приречена на загибель.

Основна маса селянства жила в 1942-43 роках, особливо, коли врахувати воєнний час, відносно добре, та, безперечно, незмірне краще, ніж за часів совєтської влади. Переважна частина селян хліба мала досить, [*21] овочів також; з товщами було гірше, але вже з осені 1942 року багато селян угодувало кабанів, і сало в селян було; м'яса й риби також не бракувало. Солоної риби було важко дістати, але я часто бачив у селян-наддніпрянців бочки "оселедців": селяни ловили сітками дрібненьку річкову рибу й особливим способом засолювали їх. Майже в кожному дворі були свині, багато селян мали корови, з'явилися вівці. Птиці також мали досить — цю частину господарства большевики не справились зруйнувати, і великі колгоспні птишині ферми потрапили до селянських рук. [*22] Так звану самогонку — горілку — "гнали" майже в кожній третій, а вже певно — в четвертій хаті..

За два роки окупації зовнішній вигляд селянства в його масі змінився на краще як щодо здоров'я, так і до одягу. Величезні маси "мішечників", себто мешканців міста, шукаючи хліба, сала, птиці, меду та інших засобів харчування, несли з собою одяг, взуття, годинники і т. д. Несли міняти свої злиденні рештки, але несли й речі, здобуті в жидівських та залишених комуністами помешканнях у перших днях після вступу німців. ...

Проте було б помилкою узагальнювати такий стан. Подекуди в окремих районах і податкова практика, і загальне ставлення до селянства були далеко гірші; це особливо відноситься до районів, де діяли совєтські партизанські загони. Взагалі треба сказати, що певної усталеної політики щодо сільського господарства та селянства не було. Часто такий чи інший режим у певних районах визначався моральними якостями чи адміністративними здібностями Гебітскомісара чи Крайсляндвірта. [121] Споживча кооперація майже всюди відновила роботу на своїй старій базі. Принаймні мені не доводилось чути про збирання нових паїв. Багато було відкрито товариських млинів, олійниць, молочарень, злучних та машиново-прокатних пунктів. Заводських бугаїв та молотарки для деяких пунктів було привезено з Німеччини. Поруч із громадськими з'явилося не менше дрібних приватних підприємств, переважно для переробки сільськогосподарських продуктів.

Наявність безперечного поліпшення селянського добробуту та буйного розквіту приватної ініціативи в усіх ділянках життя в часах окупації стверджують люди з усіх

земель України, навіть із Харківщини, яка, як відомо, майже весь час залишалася в прифронтовій полосі і де, цілком зрозуміло, можливості налагодження життя були особливо тяжкі.

Все це в цілому ще довго підтримувало на селах віру в можливість кращого життя. Тут ще довго вірили в ті листівки, що в липні-серпні 1941 року розкидали німецькі літаки, в яких населення закликалось всіляко пособляти німецькому війську в його боротьбі проти комуністів та обіцялося знищити колгоспи, передати землю у власність селянам, утворити незалежну від Советського Союзу Українську Державу та інше.

Однак терор, який німці почали взимку 1942-43 року вивітрив віру у визвольну місію німецьких окупантів. Піднесений настрій 1941-42 років змінило тяжке, гнітюче розчарування.[123] На селах майже всюди вже знали, що в лісових багнистих районах України, на Поліссі та Волині, скупчуються сили українських повстанців, що вони ведуть безнастанну партизанську боротьбу проти німецьких окупаційних військ та готуються до боротьби проти червоних московських окупантів, повернення котрих на Україну було лише питанням часу. В багатьох селах з'явилися "зв'язкові", які давали потрібні вказівки тим, хто хотів потрапити "в ліс" — до партизанів. Все частіше й частіше зникала молодь, колишні військовополонені, а то й старші люди, прямуючи на захід, до Волинських лісів, — до отамана Бульби. Й досі в селі пам'ятають той страшний й непростий час лихоліть. Багато тоді було наплутано і нав'язано вузлів. Багато з них було криваво розв'язано у війну й при колективізації, а ще більше залилось на потім. І нелегкий, часто трагічний рахунок пред'являвся і живим, і мертвим. За борги тоді платили майном, волею, а бувало й життям всієї сім'ї. Бо ж, мало не в кожному кутку села споконвіку були люди, які доносили на своїх сусідів, мстили, за те що хтось багатший або скося глянув при зустрічі. Завжди в селі віршались якісь справи: праведні і неправедні. Звісно, влада не могла б контролювати села, якби сексоти. І вони знаходились майже на кожному сільському кутку. «Мені ще повезло, виселили за рідне село і все. А от багатші селчани постраждали значно більше» - наче заспокоюючи себе, зробив висновок Кузьма.

« Все почалося тієї холодної зими 1947 року, відразу ж після Коляд. Тоді у Немчицях всіх розкуркулених селян загнали у найбільшу хату на Вигоні. Кращі хати комнезімівці на чолі з Ткачем, якого прислали звідкись зі сходу, забрали собі або повіддавали фронтовикам. На сход села людей зганяли немчицькі активісти Свирид, Карп, Данило та Петро. Зібрали всю голоту. Багатих і заможних не кликали. Зібралися по питанню вступу у колгосп, навіть назву вже придумали, хоч і колгоспу ще не було - "Радянська Україна". До столу проштовхався комітетчик сількому Ткач, заговорив емоційно і рішуче розмахуючи руками. - Товариші, наше щастя тільки в колгоспі! Недарма на нашому червоному полотнищі майорить серп. Мабуть бачили на прапорі, що майорить над сількомом, така емблема - серп і молот. Це означає, що селяни разом з робітниками. І в цьому наша сила. - Серп і молот на хаті, селом керують бідні дяді - вигукнув Кузьма з гурту вщент переповненої світлиці. - Адже ти, Ткаче приплівся з советами з багатого краю, де за вашої влади і через ваші колхозы там навіть перед війною страшний голод збирав свою смертельну жатву. Хіба ж не їли у вас дітей? Ти ж навіть зараз зимою не маєш в чому вийти на люди, то ж днюєш і ночуєш в сількомі. Але комітетчик, наче й не чув і приступив до питання, через які зібрали сход села. - Ну, а тепер ставлю питання про вступ до колгоспу всіх бідняків нашого села Немчиці. - Наголошую: усіх до одного бідняків з нашого села. - Тільки добре став, щоб не повалилося, - пролунало з задніх рядів, - Он в сусідньому селі колгосп уже розвалився, не прохазяйнувавши й місяця. Буде так і в нас. - Так от товариші, в колгоспі в нас все буде общє і заживемо ми всі рівноправно і щасливо. Разом

будемо господарювати, і не буде ні бідних, ні багатих, повторюю - все буде в нас обще: земля,стайні,худоба, реманент. - А жінки, теж будуть общі?- поцікавились нежонаті, - нам казали червоноармійці, що були в нас на постої, що буцімто при комунізмі; і жінки, і діти общі будуть. Хіба не так? Тут Ткач не витримав і пригрозив. - Кожного,хто буде поширювати подібне , поки не буде спеціальної вказівки згори, радянська влада буде нещадно карати, вплоть ло расстрела. - Та ми нічого, - розгубилися цікаві , - ви ж самі тільки-но казали, - все буде обще. - Нам то шо, наша хата скраю, і ми бідні і з нас ніщо взяти... - але, якщо не можна взнати, то й хай буде і так. Дуже вже не хотілося селянській бідноті йти в той таємничий колхоз. Вони звикли до віками усталеного самостійницького життя і міняти щось у ньому не збиралися, а тепер й справді прийдеться працювати на когось. Самому що: десь щось заробили, щось сусіди позичили. Бог пошле, їли що попало, а тепер, як гуртом стануть робити, хто зна що воно буде? Коротше кажучи, нічого з того колхозу не буде. - Он, кажуть, начебто навіть у Святому письмі написано: ..." зійде диявол на землю, буде жертви людей. Багато,погань,зіжре, а ті, що залишилися живими, будуть спати в великій господі, і все буде в усіх обще: і жінки, і діти." В хаті були й такі, що вірили й не вірили цим побрехенькам. Хотіли розібратися в такому непростому питанні, а у відповідь почули погрозу розстрілу. Мовчить біднота. - Ну, так, хто вступатиме до колгоспу - переходить на крик Ткач. У відповідь - ні-чи-чирк.Переглядаються межи собою, мовляв, є бідніші, то хай вони і першими вступають. - Мене записуйте - проліз крізь натовп Вусик. - І мене, - слідом поспішив його сусід Керза. Присутні вмить пригадали, як ці два товариші-сусіди завжди бралися за роботу у великі свята. Десь років п'ять тому, вони під час повені, на яку припав якраз Великдень,смолили чайку. Закінчили роботу, як люди паски посвячені несли додому. Не встигли проплисти з десятків метрів, як чайка потонула, ледь вибралися на берег. Зрозуміло чому так трапилось, бо у свято робили. " Ось такі безбожники і невдахи будуть заправляти у колгоспі" - зробив висновок , не такий вже й бідний, колишній просвітянин Турчик , - хіба ж можна довіряти таким людське добро?" ... Мовчить сільська біднота. Притихли. Може краще зачекати, подивитись що буде з тим колхозом. Якщо складеться все добре, то ніколи не пізно вступити. А, ні, то жити,так як і жили споконвіку. Але своїм хліборобським нутром відчували що нічого толкового з того общего господарювання не вийде. Вийшли селяни на вулицю, думають, курять, сперечаються, ледь не до бійки доходять. - Я не проти колхозу,- озвався з натовпу Савчук. - Та все оце, і вдень і вночі думаю. Якщо по правді, то жалко віддавати свою худобину у чужі руки, та й жінку свою шкода. Тепер вона моя, а в колхозі - вже не тільки моєю буде. - А мені нема чого втрачати - заперечив Вусик, - якщо годувати будуть і чоботи дадуть у колхозі, то я вообще за колхоз. І пішов записуватись. За ним записалося до колгоспу, ще кілька чоловік. - Ну що ж не хочете в колгосп, посидите в коморі, може обдумається - просичав Ткач. За хвилину комора була повна. Люди в невеликій коморі стояли так щільно, що й рукою ворухути не могли. - Будете тут сидіти, доки в колхоз не вступите - залякували комітетчики. Біля дверей з наганми стали міліціонери, мабуть навмисне прислані з району заради такого трафунку. - Випустіть, я запишусь! - гукнув старий Тарас, - я тут не видержу і дня, я до ранку сконаю, і так нічого на господарстві в мене нема. - Виходь Тарасе - зкомандував Ткач. Через поріг переступив вже зовсім старий дідок, років під вісімдесят. Він тремтів і ледь пересував ноги. На порозі комори появився міліціонер. - Ну що більше, ніхто не хоче записатися?! Нічого, посидите з тиждень без хліба, на одній воді, вступите до колгоспу, як миленькі. Он в селі, що від вашого недалеко, вислали дві сім'ї в Сибір; на другий день майже все село колхозним стало - заспокоїв він селян. Правий виявляється був конвоїр: на ранок всі без виключення, записались у

колгосп. Після того сходу і добровільного створення колгоспу з бідняків по селу бродив неспокій, в серцях селян поселилася тривога. Душу кожного селянина точив черв'як сумніву. Ночами в оповитих мороком хатах рипіли сінешні двері, де-не-де займалися й гасли вогники. По дворах снували ледь помітні в темряві тіні. Інколи захрюкає свиня, закудахтають кури, замукає телятко. Люди вирізали худобу і ховали в глибоких ямах під гноєм сільський провіант. Тільки перед самісіньким світанком забувалися в тривожному сні, а вранці тривога змінювалася надією. "Може дасть Бог - обійдеться. То з району така вказівка прийшла, може визнає Сталін і відмінить самоуправство районних самодурів-начальників і все стане на свої місця." Мудріші скрутно хитали головою: "Ні, нічого не зміниться. Марна надія. Невже там у наверху не розуміють, що такі господарі, як Ткач, Вусик, Керза і старий Тарас нахазяють на упокій. Вони і своєї кровної землі ніколи толком не обробляли. Хоч і землі тієї в них по жменьці було, а щороку на ній родилися лише бур'яни, серед яких вікна їхніх хатинок ледь визирали". ... Хазяйновитий Савчук тинявся по двору. З голови селянина ніяк не виходила одна думка: "Як так можна! Уявити тільки: нічия земля. Та таке жодна нормальна людина не придумає. Що ж це твориться, наче перед кінцем світу?" Селянин хапається за голову і йде до стодоли. Входить і сідає на лаву. У кутку сани, віз, хомути, зброя. Пахне коломастю і потом худоби. Не піде він у колхоз. Не піде, ні за що не піде. Один буде робити до сьомого поту, не дасть тим безтолковим його трудом користуватися. Від таких думок затріпотіло серце, почала боліти голова. В тяжких роздумах насувався ранній зимній вечір. На невисокому столі з темних від старості дубових дощок, парувала варена картопля і величезний горшок з борщем. Величенька Савчукова сімейка сіла за стіл, взялася за ложки. Всі жадібно накинулись на вечерю. - Ото проголодались! - дивується господиня, - наче з голодного краю. - Не каркай, скоро і в нас буде голодний край - зауважив Савчук, - он, як прийдуть голодранці, опишуть усе, тоді розбагатіємо... Савчук, мов накликав біду, наче слово в погану пору сказане. Ще не скінчилася вечеря, а стежці до Савчукового двору показалися силуети комітетчиків на чолі з Свиридом. Ткача не було, бо мабуть не було в чому йти по снігу. - О, вже пруть! - бліднучи, сказав господар, - прийшла голота, відчиняй ворота - одним подихом, але чутно прошепотів Савчук. - ...Прийшли до тебе, за твоїм багатством - глухо, знічев'я пояснив Свирид, - будемо описувати твоє майно. Нічого не сховав?!, - витягайте все з сундуків і скринь, показуй все, що є на господарстві. Комітетчики ризикали зо дві години на савчуковому обійсті. Перед тим, як піти, Свирид порередив, щоб через дві години на обійсті і духу савчукового не було - Чому!? - обурились Савчуки. - А так, тут буде контора колгоспу, хата в тебе добра, під бляхою, просторі кімнати, а нам саме така й потрібна., - Не підкоритесь, завтра ж вишлемо туди, куди й очі не побачать. - А куди нам!? - хмуро і як лише міг, спокійно запитав господар. - А то ваша справа, куди хочете, туди і йдіть, займайте любую покинуту хату. - Забрати можете собою лише по одній сорочці на заміну, більше нічого в руки брати не можна. - Це все наше, то єсть- колхозне. Описане. - Ну йдіть, темно вже, ідіть! - комітетчики прикладами зброї випровадили Савчуків за ворота свого двору. Савчук озирнувся на своє подвір'я і вперше у своєму житті гірко заплакав... Після повальних обшуків і опису майна на протязі зими і висилки двох сімей за межі області, переважна більшість селян добровільно вступила до колгоспу, або як вони казали - колхозу. Наступила весна. На першій же колективній посівній, в куцах на березі річки знайшли утопленика. Тіло по пояс було занурене у воду, а ноги розкинуті на березі, мабуть пив воду і ненароком захлинувся. По крайній мірі такої версії дотримувались слідчі. Утоплеником виявився головний сількомівець - Ткач. А під час сіножаті і скирдування сіна Голова колгоспу Свирид, мабуть теж випадково, потрапив під кінну волокушу, його так скрутило і пом'яло в сні, що він

тиждень промучився і не приходячи до пам'яті, помер. Решта комітетчиків, один за одним втратили обійстя від пожеж, що розпочиналися відразу з чотирьох боків і виникали ні від чого, самі по собі - мабуть теж випадково.

З ще більшою запеклістю хутірські філософи полемізували до хрипоти на релігійні теми...

Багато з нас не приймає нині Бога через те, що немає у нас того «органу», яким пізнають Бога. Колись була заборона, а у нас просто немає необхідності такої заборони в силу її непотрібності.

“Хіба ти не віриш, що Я в Отці, а Отець у Мені? Слова, які говорю Я вам, кажу не від Себе, а Отець, що в Мені, Він творить діла. Вірте Мені, що Я в Отці і Отець у Мені, а якщо не так, то повірте за вчинки самі. (Іоан.14: 10,11). І ось тут, в розумінні цих слів Ісуса, сучасна людина дасть сто очок вперед самим Апостолам, оскільки для них Хрест і Воскресіння не були тоді фактами земного буття Бога, як і не було на них ще Духа Святого. Ми ж, в силу зазначених вище причин, цілком можемо відрізнити геймера від персонажа, хоч і знаємо з Євангелій та історичних джерел про Його Боготілення. Але що? ми можемо сказати про Бога, крім того, що розповідають нам про Нього інші?

На початку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог. Воно було на початку у Бога. Усе через Нього повстало, і без Нього ніщо не почало бути, що почало бути. У Ньому було життя, і життя було Світлом людей. І світло в темряві світить, і темрява не обгорнула його. Був чоловік, посланий від Бога; ім'я йому – Іоанн. Він прийшов на свідоцтво, щоб засвідчити про Світло, щоб повірили всі через нього. Він не був світлом, але [був посланий], щоб свідчити про Світло. Світлом правдивим, Хто просвічує кожну людину, що приходить у світ. Світ був, і світ через Нього повстав, але світ не пізнав. Прийшов до своїх, і свої Його не прийняли. А тим, які прийняли Його, віруючим в ім'я Його, дав владу бути дітьми Божими, які не з крові, ані з пожадливості тіла, ані з пожадливості мужа, але народились від Бога. І Слово сталося тілом, і оселилося між нами, повне благодаті та правди, і ми бачили славу Його, славу як Однородженого від Отця. Іван свідчить про Нього і кликав, говорячи: – Це був Той, про Якого я сказав, що прийде за мною, існував передо мною, бо був перше мене. І від повноти Його всі ми прийняли і благодать на благодать, Закон бо через Мойсея, а благодать та правда з'явилися через Ісуса Христа. Бога не бачив ніхто ніколи; Єдинородний Син, що в лоні Отця, Він явив. (Ів. 1:1-18).

На схилі років улюблений учень Христа залишив нам ці рядки, які в силу їх несучасності не завжди актуальні, але осмислення і розуміння їх у повному обсязі стає доступним лише в наш час у силу більшого обсягу знань як про навколишній світ, так і про себе самих. Логос як Ідея, Думка, Слово і Втілення Слова, цілком укладаються в наші уявлення про творчий шлях людського розуму. Від абстрактного – до конкретного, від задуму – до втілення, від плану – до дії, від одиничного – до загального, – іншого шляху...

“Отче наш” або щось вкотре напутали попи

Дослівний переклад з арамейської

О, Дышащая Жизнь, имя Твое сияет повсюду. Высвободи пространство, чтобы посадить Твое Присутствие. Представь в твоём воображении Твое “Я могу сейчас”. Облеки Твое желание во всякий свет и форму. Прорасти через нас хлеб и прозрение на каждое мгновение. Развяжи узлы неудач, связывающие нас, как и мы освобождаем канатные веревки, которыми удерживаем проступки других. Помоги не забывать нам Источник. Но освободи нас от незрелости не пребывать в Настоящем. От Тебя возникает всякое видение, Сила и Песнь. От собрания до собрания. Аминь! Пусть наши действия произрастают отсюда!

Православний Символ Віри

В останні роки вчені, розбирають по нейронах мозок людини, почали розплутувати “ДНК релігії”. Експерти видали масу доказів на підтримку теорії про те, що це люди створили Бога, а не навпаки. І чим глибше ми підемо в науку, тим краще розумітимемо, що “немає ні раю, ні пекла під нами, і ніякої релігії теж”.

Як і наша фізіологічна ДНК, психологічні механізми, що лежать в основі будь-якої віри, розвивалися протягом тисячоліть в результаті природного відбору. Вони допомагали нашим предкам ефективніше працювати в команді, виживати і розмножуватися. І ці механізми зародилися настільки давно, що й слова такого – “механізми” – ще в помині не було.

У 1940-х роках психіатр Джон Боулбі заявив, що людина народжується з сильною потребою прихильності. Виживання кожного окремо взятого індивіда безпосередньо залежало від його захисників – в першу чергу, матері. Почуття прихильності підкріплювалося фізіологічно, і ми росли і розвивалися з цим почуттям, закріпили в наших нейронних мережах. У міру дорослішання ми починали відчувати симпатії до тих чи інших політиків, релігійних лідерів і богів – все через ті ж потреби в прихильності і захисті. Бог у свідомості багатьох – це надбатько, який буде нас захищати і піклуватися навіть тоді, коли наша тілесна оболонка відпочине в могилі.

На сьогоднішній день вчені виявили близько 20 “блоків”, що лежать в основі релігії. Як і почуття прихильності, вони закладені в основу людської взаємодії. Коли, наприклад, експериментатори зачитували добровольцям деякі твердження стосовно релігії та просили відповісти, чи згодні учасники експерименту з ними, чи ні, у мозку активізувалися ті ж області, які відповідають за соціальну поведінку людини.

У числі психологічних “блоків”, пов’язаних з релігією, вчені називають нашу потребу у взаємності, нашу здатність жити романтичні почуття до когось, нашу ненависть до всіх, “хто проти нас”, і таку ж фанатичну відданість тим, хто входить в коло близьких нам людей. В релігії можна простежити рівно ті ж моменти. Взяти хоча б чвари між мусульманами-сунітами і шиїтами або доктринальні бої між протестантами і католиками.

Зовсім недавно науковці, не тільки радянські, але й представники західної науки заперечували реальне існування Ісуса Христа. За минуле сторіччя вивчення значно просунулося, але запитання залишаються.

Для християн Ісус – Син Божий, друга особа Святої Трійці, есхатологічна фігура, царствений правитель “не від світу цього”. В історії було безліч релігійних діячів, петендуючих на подібний титул, на виконання аналогічних функцій і на посмертне до себе ставлення, але жоден з них не досяг у своїх адептів такої повноти вираження в якості Господа Бога. Він був рівний Богу, але прийняв “образ раба”, ставши людиною, “принизив Себе Самого” до смерті хресної і заслужив тим самим вселенське поклоніння, яке пристало лише Богу.

Легенди і міфи розповідали про Ісіді, Заратуштре, пророка Мані, але їх послідовники канули в Лету, а Ісус Христос затребуваний з IV століття, з моменту прийняття християнства як державної релігії Римської імперії. Саме прийняте нині літочислення називається “християнською ерою”.

Історичне існування Ісуса заперечувалося на тій підставі, що ні один автор-язичник I – початку II століття не згадав про таку людину, як незалежного підтвердження викладеного в канонічних Євангеліях. Античні письменники, скупі написали про Христа, як Йосип Флавій, Тацит і Пліній Молодший, яких цитували християнські апологети, не приймалися всерйоз представниками “міфологічної школи”. Вони впевнено вважали, що це пізніші вставки, зроблені ченцями в середньовічних скрипторіях, після затвердження християнства по всій Європі.

Дивна річ, реальний Ісус та його учні розмовляли арамейською мовою – розмовною мовою жителів Палестини і Близького Сходу, сліди якого збереглися в Євангеліях, написаних грецькою. При цьому стався не просто переклад з однієї мови на іншу. Грекомовні послідовники вчення Христа засвоїли перекази, що виникли зовсім на іншому історичному ґрунті, в іншому культурному просторі. До наших днів просто не дійшло жодного документа на рідній мові засновника християнства. Ми сповідуємо елінізоване християнство павлікіанського толку.

Світове значення християнства надав апостол Павло, що вивів його з куточка суто єврейського маленького світу. Іудео-християни з їх ворожим ставленням до павліністів, які, на їхню думку, спотворили вчення Христа, зникли, як пізніше зникнуть аріани та інші більш пізні секти. Римсько-єврейський історик I століття Йосип Флавій, що писав давньогрецькою мовою, залишив короткий свідчення про існування проповідника Ісуса. Пізніше до згадки про Ісуса почали ставитися насторожено. Як міг ортодоксальний іудей Йосеф бен Матіт'ягу (справжнє ім'я скроєною на римський лад переробки – Йосип Флавіус) назвати Ісуса Христом – Месією?! Пізнішою вставкою оголосили і уривок з “Анналів” римського історика кінця I – початку II століття Корнелія Тацита, в якому говорилося про Христа, страченого при іудейському прокураторі Понтія Пілата.

Можливо, Тацит користувався християнськими джерелами. По-перше, він називає Ісуса Месією (Христом), чого не зробили б іудеї. По-друге, нещодавно в Кесарії Палестинської була виявлена напис-присвята, де Пилат називається префектом, а не прокуратором, як у Тацита. При наявності архівних матеріалів, історик, ймовірно, точно б назвав його посаду. І останнє, вказівка на Христа у Тацита дуже нагадує новозавітну фразеологію і християнський символ віри, прийнятий Нікейським собором у 325 році: “Вірую ... в Господа Ісуса Христа ... розп'ятого за нас за Понтія Пилата ...” Але й у Євангеліях, і у Флавія Пилат скрізь названий правителем. Прокураторами були римські чиновники, що завідували фінансовими надходженнями до імператорської скарбниці. Заднім числом цю посаду приписали й Пілату. Схоже, якщо це і вставка, то вона належала римлянинові, знайомому з імператорською політикою в провінціях.

У результаті кілька поколінь істориків видало на гора не одну гіпотезу про докази міфічного походження Христа. У ньому бачили те солярне (сонячне) божество, то відлуння античних і східних міфів, то староеврейського бога. Євангелія або Добра Новина написані щоб зміцнити віру, а не дати історичний життєпис Ісуса, складений за всіма правилами сучасної історіографії. І тоді дослідники почали звертати увагу на ті епізоди, де євангельська розповідь не служить теологічним цілям. Де проступають риси реальної особистості, але при цьому знижений образ божества.

Наприклад, коли втомлений Ісус засинає на кормі човна, будучи в натовпі, не знає, хто до нього доторкнувся, і оглядається, видає крик відчаю на хресті. Реальний Ісус, припустили вчені, цілком міг походити з північнопалестинської області Галілеї, оскільки вихідці звідти нехтували мешканцями Єрусалима півязичники (Матвій 4:15; Іоанн 1:46).

Мабуть, учні добре засвоїли манеру свого вчителя говорити, для промови якому було властиво повторення як окремих слів, так і звернення до людини: “Істинно, істинно кажу вам”, “Марто, Марто, турбуєшся й журишся ти багато”, “Симон! Симоне, ось сатана жадав вас, щоб вас пересіяти”.

Один з дослідників, земляк Ренана, академік Робер Амбелен, який написав працю “Ісус, або Смертельна таємниця тамплієрів”. З численними натяжками, які не сховалися від російського перекладача його книги, автор розбирає євангельська розповідь від початку до кінця. Лейтмотив – все було не так, не тоді і не з тими.

Світську версію “Розгадки походження християнства” видав сучасний американський історик Джоел Кармайкл. На його думку, Ісус римлянами “був страчений як цар іудейський, тобто як суперник у боротьбі за владу”. Кармайкл заперечує які-небудь “релігійні матерії”. Цей автор далеко не перший і, напевно, не останній, шукаючий не град, а мирського скандалу.

Як би підсумовуючи всі версії різноголосся, Папа Бенедикт XVI (Йозеф Ратцінгер) у передмові до своєї книги “Ісус з Назарету” пише: “Спроби реконструювати образ Ісуса на підставі що відносяться до різних традицій євангельських текстів і їх можливих джерел призвели до множинності варіантів прочитання образу Ісуса, причому самі варіанти поставали часом як прямо протилежні версії: від полум’яного революціонера, провісника антиримської ідеї, що виступає за повалення пануючої влади і терпить в кінцевому рахунку крах, до лагідного мораліста, який все сприймає і з усім упокорюється, але який з незрозумілих причин все-таки стає жертвою і гине”.

Таємниця Ісуса Христа прихована в його словах “Син Людський”. Словосполучення “бар-наша” (bar nasha ‘) в давньоєврейській і арамейською мовами означає перш за все “людина”. Але у відриві від Всевишнього Ісуса не можна зрозуміти – ні історичного, ні євангельського.

Серед безлічі легенд, найбільш цікавою, є легенда у Марії й Ісуса був інтимний зв’язок і навіть спільна дитина. Але сумніватися не доводиться лише в одному, що Син Божий і Марія Магдалина були близькі по духу.

Одним з найпопулярніших жіночих імен, що зустрічаються в Євангелії, є “Марія”. Арамійське ім’я “Марьям” (“Miriam” на івриті) було широко поширене серед євреїв, які жили в Палестині в I столітті нашої ери. Це ім’я носила і сестра Мойсея, тому назвати так новонароджену дівчинку вважалося добрим знаком. Армі Маріам пізніше стала грецької Марією, а потім і англійської Мері. Щоб люди могли розрізняти тезок, в хід йшли географічні назви. Ось чому до імені “Ісус” (Джошуа в арамейською варіанті) додавали “з Назарета”. І ось чому ми знаємо Марію, матір Ісуса, Марію з Віфанії і Марію з Магдали, або Магдалину.

Тодішні звичаї передбачали, що жінки повинні знаходитися під заступництвом чоловіків – будь то чоловік, батько чи брат. Марія Магдалина ж не була прив’язана до жодного з перерахованих вище. Тому, коли Ісус сказав, що у блудниць більше шансів потрапити в Царство Боже, ніж у тих, хто протистоїть йому (Мф. 21:31), багато хто сприйняв це як вказівку саме на Магдалину. У Середньовіччі цю ідею взяли на озброєння і розвинули її. На історію життя Марії Магдалини перенесли історію Марії Єгипетської, а їй самій приписали подорож до Єрусалиму, а потім – на південь Франції, куди вона дісталася на судні, підпорядкованому ангелом. Згідно з іншою легендою, Марія була наложницею Ісуса. Ця ідея про те, що у Марії й Ісуса був зв’язок, виявилася живучою. П’єр Плантар, правий претендент на пост президента Франції, після Другої світової спробував довести, що Марія народила дитину від Ісуса. На підтвердження своїх слів він представив пергаментні документи, що зберігалися в Національній бібліотеці, але пізніше з’ясувалося, що це була майстерно зроблена підробка. Пізніше Ден Браун взяв цю історію за основу свого бестселера “Код да Вінчі”.

Магдалина – єдина людина, згадана в Євангеліях, з якої Ісус вигнав сім бісів (Лк. 8:2). Під час цього обряду Ісус посвятив Марію у своє розуміння екзорцизму. Для нього люди самі по собі були такими ж чистими, як і Адам з Євою, тільки-тільки створені Творцем. Якщо ж людина стала нечистою, то сталося це не через контакт з чимось брудним, а через сум’яття духу, що й пробудило в ньому бажання оскверняти все навколо і заподіювати оточуючим шкоду. Марія зрозуміла це краще за інших, і не випадково найдокладніші історії про екзорцизм пов’язані з околицями Магдалини, де Марія несла Знання як за життя Ісуса, так і після його смерті.

Помазання стало “печаткою”, яка закріплює ритуал. В Євангелії від Марка (6:13) сказано, що, коли учні Ісуса почали допомагати стражденим в ім'я Його “, вони вигнали, і багатьох демонів мазали олією багатьох, хто був хворий, і зцілили їх”. Коли Марія помазала Ісуса незадовго до його смерті, учні розгнівалися на неї (Марк 14:4-5). Але Ісус пояснив їм сенс її дій. Помазання покійних було в традиціях іудаїзму, і Ісус зрозумів, що обряд, здійснений Марією, став сполучною ланкою між духовним зціленням потребують Галілеї і його можливої стратою в Єрусалимі.

Як життя може бути осяяним присутністю Духа, так і смерть може бути свідченням Божественної присутності. Розуміння того, що страждання також свідчить про Божественну присутність, прийшло до Ісуса через помазання, і він згадав про цей обряд в своєму посланні. Після смерті Ісуса на завершення свого послуху Марія разом з іншими жінками попрямувала до його гробниці. Там вона стала свідком його воскресіння. “Він вознісся, його тут немає», – каже їй ангел (Марк 16:6), а сама Марія бачить, як дух Ісуса відокремлюється від його плоті. Саме це бачення і “визначило” Ісуса в Царство Небесне, оскільки порожню гробницю Марія так і не побачила...

І це правда, бо згідно новітніх досліджень - Христа ніхто не розпинав. Ісус, можливо, не помер, прикутий до хреста, тому що немає ніяких доказів того, що 2000 років тому римляни саме так страчували в'язнів, стверджує вчений.

Легенда ґрунтується на традиції християнської церкви і на художніх ілюстраціях, а не на античних текстах, вказує богослов Гуннар Самуельсон.

Він переконаний, що Біблія спочатку була неправильно витлумачена, хоча в ній немає прямих посилань на використання цвяхів або розп'яття – тільки те, що Ісус ніс на Голгофу staurus, але це слово не обов'язково означає хрест, воно може також означати “жердина”.

Самуельсон, який написав 400-сторінкову дисертацію після вивчення оригінальних текстів, зазначає: “Проблема полягає в тому, що в античній літературі взагалі не існує опису розп'яття”.

“Джерела, де можна було б очікувати знайти підтвердження для усталеного розуміння тих подій, насправді НИЧОГО не говорять”, – підкреслює він.

Давньогрецька, латинська і івритського література від Гомера до I століття нашої ери описує цілий арсенал вчинення страт, але ні словом не згадує про “хрести” або “розп'яття”.

Самуельсон, що викладає в університеті Гетеборга, приходить до висновку, що “сучасне уявлення про розп'яття в якості покарання підлягає серйозного перегляду”.

“Але ще більш складним завданням є переглянути наші уявлення про розп'яття Ісуса. Новий Завіт не говорить нічого такого, скільки б нам не хотілося в це вірити”, – відзначає вчений.

Всі наявні свідчення, що Ісус був залишений вмирати після того, як його прибили до хреста, – разюче рідкісні – як в стародавній дохристиянської і в апокрифічної літератури, а також у Біблії.

Самуельсон, сам відданий християнин, визнає, що його заяви так близькі до основи самої віри, що на них простіше реагувати емоційно, а не логічно.

За словами вченого, ті тексти, де йдеться про страту, ні словом не згадують, як саме Христа “прикріпили”.

“Це суть проблеми. Тексти носять емоційно-описовий характер, але не містять тієї точної інформації, яку ми, християни, іноді хочемо бачити”. “Якщо ви буде шукати тексти, які зображують акт прибивання людей до хреста, ви їх просто не знайдете”, – відзначає вчений.

У літературі того періоду використовують ті ж розпливчасті терміни, у тому числі в латинських джерелах. У тій же латині слова автоматично відносять до хреста, в

той час як patibulum – це поперечина. Причому обидва слова – staurus і patibulum вживалися в більш широкому сенсі.

“Те, що людина на ім’я Ісус існував у цій частині світу і в певний час було задокументовано. Він залишив серйозний слід у літературі того часу. Я вірю, що згаданий чоловік – син Бога. Моя гіпотеза не означає, що християни повинні відкинути або піддати сумніву біблійний текст. Моя пропозиція полягає в тому, щоб читати текст, як він є, а не як нам хочеться або як ми звикли. Ми повинні читати в першу чергу рядки, а не між рядків. Тексту Біблії цілком достатньо. Нам не потрібно нічого додавати”, – говорить Самуельсон., бо ж основні канони християнства заперечує

“Євангеліє Юди”?

«Євангеліє Юди» – вражаюче світла, хоча і дуже сумна повість. Вона молиться. Він взагалі багато сміється в цьому рукописі – над учнями, Юдою, зірками. У відповідь на здивування учнів Ісус говорить, що вони підносять молитву до «своїх богів», а справжнього не відають. Учні починають злитися, і тоді Ісус говорить, що якщо є серед них досконала людина, нехай постане перед Ним. Єдиний, у кого вистачає духу, – Іуда. Він говорить, що знає, хто такий Ісус насправді: Він з царства безсмертних Барбело, «але я не гідний вимовити ім’я Отця, що послав тебе».

У космогонії гностиків Барбело – небесна мати всього сущого, Ісус же – син Адама Сиф, батька покоління безсмертних, якомулише одному дано пізнати таємницю буття і виконати божественне призначення. Почувши ці слова Іуди, Ісус велить йому «відокремитися від інших», щоб дізнатися «таїнства царства», в яке він зможе увійти, але при цьому буде охоплений великою скорботою.

Обітниця виконується. Ісус вказує пізнавшому Юді таємниці світобудови на небі: над ними світиться хмара в оточенні зірок, одна з яких – дороговказ Іуди. Юда входить в хмару, з якого лунає голос, але про що саме він гласить, зрозуміти неможливо, бо цей фрагмент тексту майже цілком втрачений.

Ну а як же бути зі зрадою Іуди? У коптському папірусі Ісус каже Іуді, що він перевершить «їх усіх» (творить зло), оскільки принесе в жертву людину, в чий тілесну оболонку зодягнутий Він, Ісус. Але ж апологія Іуди – ідея не нова. Її вбачають у Івана, в словах Христа «що робиш, роби швидше» (Ін., 13:27). Чи в тій приреченості, з якою Ісус зустрічає стражників: «Чи ти думаєш, що Я не можу тепер упросити Свого Отця, і Він дасть Мені зараз більше дванадцяти легіонів Анголів? Але як має збутись Писання, то так має бути?» (Мф., 26: 53-54) Про те, що Іуда, можливо, виконував таємну місію, що він і себе з волі Вчителя приніс у жертву, віддав на вічну ганьбу, писали багато хто. Адже не він один зрадив: учні теж повтікали, а Петро хіба ж тричі не відрікся від Христа?

Значить, по суті, цей твір суперечить основним поняттям християнства?

- Можна сказати, що це Євангеліє містить положення, що суперечать цілого ряду ортодоксальних догматів. Тут явно компрометуються святі апостоли, які нібито не розуміють Христа. А Ісус сміється над ними. Він говорить, що апостоли служать своєму, іншому божеству. Юда називається тут головним учнем Христа.

- Учнем, який не зрадив свого вчителя ...

- Так, згідно цього тексту, ніякої зради не було, так як Ісус сам попросив Іуду позбавити його від тілесної оболонки. Справа в тому, що гностики заперечували ідею бога-людини і людська природа Христа для них не існувала. Тіло було всього лише оболонкою, видимістю, одягом, який треба зняти. Цікава деталь: в «Євангелії Юди» немає ні пристрастей, ні розп’яття. Ісуса зраджують і заарештовують таємно, в якомусь приміщенні. У коптському рукопису сказано, що Ісус рідко показувався у власному образі. Частіше він приймав образ дитини.

- Чому саме дитини?

- Я думаю, що «дитя» тут використовується як символ невинності. Хоча сама ідея різних образів Христа проходить через багато апокрифічних (тобто не визнані церквою) трудів апостолів.

- Наскільки впевнено можна сьогодні судити про справжність рукописи?

- Судячи з усього, швейцарські вчені використовували всі можливі методи визначення автентичності сувоїв, в тому числі текстову експертизу, дослідження матеріалу та аналіз мови. Підробити мову дуже важко! До того ж у вчених є достатня кількість коптських рукописів того часу для порівняння. Точно встановлено, що цей рукопис з'явився на рубежі III і IV століть. Судячи з фразеології, це, безумовно, коптський переклад Євангелія з грецького. І створене воно було в епоху активної пропаганди гностицизму. Цікава деталь: в кінці тексту стоїть підпис «Євангеліє Юди», саме в родовому відмінку. Канонічні Євангелія зазвичай називаються «Євангеліє по ...» або «відповідно до» («Згідно Марку»), так як вони записувалися зі слів апостолів. А ось «Євангеліє Юди» претендує на достовірність, на авторство самого Іуди.

- Як поставиться офіційна російська православна церква до публікації?

- Церква може висловитися (і обов'язково висловиться) лише після наукової публікації тексту. Завжди існувало багато не визнаних церквою релігійних творів. Але всі вони перекладалися і навіть поширювалися. А звичайному читачеві текст буде цікавий перш за все тому, що ставить під сумнів той факт, що Юда був зрадником- переконана один з найбільших фахівців з раннього християнства, доктор історичних наук Ірина Сергіївна Свенціцька.

Вікові фальсифікації і замовчування деяких епізодів життя Ісуса Христа спотворили його вчення до невпізнанності. Закінчилося його життя на дереві, чи ні? І в чому заключалися безспірні докази того, що Ісус не вмер і прожив досить довго..

На протязі 19 ст. у Ватикані, землі котрого розкинулись від Риму до Аскони, Болоні і Феррарі панував монархізм середніх віків. У таємних підвалах інквізиції катували і нищили підозрюваних єретиків. Винуватців саджали на галери, або страчували. Ешафоти міських майданів не пустували жодного дня. Все нове заборонялось і відкидалось під страхом смерті. Папа заборонив навіть залізничні дороги, боячись, що люди, спілкуючись між собою у подорожі, підірвуть основи віри. Але зміни невідворотно наступали і у 1859 році після війни між Австрією і Францією, в якій отримала поразку католицька монархія Габсбургів, значна більшість папських земель відійшла до нової держави- Італії. Папі залишили тільки Рим з околицями. Однак вже 21 вересня 1870 року італійські війська відібрали у Церкви і ці невеличкі маєтки. У папи залишився тільки обнесений фортечною стіною Ватикан, де його наслідники правлять по сей час.

Незадовго до втрати Риму папа зібрав Вселенський собор ієрархів церкви, щоб посилити свою владу і кінці-кінців покласти край питанню абсолютної влади. Неприємна правда заключається у тому, що законність папської влади затвердив не апостол Петро дві тисячі років тому, а церковний Собор в Констанці на початку 15-століття, коли було три понтифіки, кожний з яких заявляв про своє вище право на престол Церкви. Фактично ж церквою управляли єпископи і щоб стати над всіма віруючими Папа Пій Дев'ятий пішов на хитрість і в кінці 1869 р. Було скликано Перший вселенський собор. Після двох місяців його роботи з величезними сваркам було внесено питання про безгрішність папи. Під величезним тиском тільки 49 відсотків ієрархів проголосували за цей постулат, але 18 липня 1870 року все ж було оголошено, що більшість проголосувала «за» і папа зробився безгрішним. Папа і його прибічники бажали, щоб цей постулат безгрішності захистив Ватикан від критики Біблії і нападок на віру, через появу нових архелогічних знахідок, які розвіювали билини і підтасовані легенди про Ісуса.

У цей період з явилася звістка, що нібито Ісус жив у 45 році нашої ери. У своєму життєвому описі історик Светоній Транквил пише, що під час правління римського імператора Клавдія /41-54 рр./: «через те, що юдеї підбурювані Хрестосом постійно чинили безпорядки в Римі імператор прогнав їх з міста»/13/. От хто ж такий Хрестос і чому бунтували юдеї достеменно до сих пір невідомо.

Гіпотеза, мов би про розп'яття Христа існувала давно. Про неї навіть згадує Коран. Як же ж було спотворено цей факт? Згідно Євангелія, всі за виключенням учнів Ісуса, бажали його смерті. Традиційна інтерпретація Євангельських переказів трактує, що Ісуса судили перед юрбою, натовп вимагав, щоб його розп'яли. Учні не в силах його захистити жалюгідно спостерігали за жахливими катуванням свого Учителя.

Вірогідно, що розпинали Ісуса не за єресь і богохульство, а за підбурювання до непокори, про що свідчить факт, що розп'яття – це римська страта, яку виносили за політичні злочини. От же євангельські тексти намагаються щось втаїти від нас. Як відомо Ісус був розп'ятий з двома злодіями, але згідно грецького оригіналу термін «лестаї» значить- зелоти, борці за визволення Юдеї від римлян. Римляни вважали їх терористами. І той факт, що на Голгофі Ісус був між двома смертниками-зелотами, свідчить про те, що його страчували, як зелота. Те ж саме можна сказати про його учнів; у Євангелії від Луки сказано про...»Симона, якого прозвали Зелотом». Між зелотами була і більш фанатична група вбивць, яка прозивалася «синскрини» від назви невеличкого ножа- сика-яким вони вбивали свою жертву. Згадка про зелотів набирає особливого змісту при змалюванні арешту Ісуса у Гефсиманському саді. Згідно Євангелії від Луки Ісус наказав своїм учням озброїтися...» продай одяг свій і купи меч». Про зелотів у Новому Заповіті згадується і в Діяннях Апостолів, де розповідається про зустріч Павла зі священником Яковом в Єрусалимі: »Римляни звинувачують Павла у тому, що він вів за собою чотири тисячі розбійників», - згідно ж грецького оригіналу, Павла звинуватили, що він був на чолі чотирьох тисяч сикаріїв./31/.

Вивчення рукописів Мертвого моря дозволило зрозуміти життя цієї громади, що люто ненавиділа владу іноземців, піклувалась про безгрішність першосвященника і царя і особливо строго дотримувалась юдейських звичаїв, традицій і законів Святого Письма. Ці рукописи були написані були тими, хто ними користувався і надзвичайно важливо, їх ніхто не цензурував і не редагував. По всій вірогідності рукописи Мертвого моря містять оригінальні бумажі зелотів і розповідають про глибоку, на грані паталогій, ненависть до іноземного засилля та чаяння юдеїв про той час, коли з явиться месія і очолить їх у переможній боротьбі проти римлян і тоді в Юдеї встановиться істина династія першосвященників з Давидового роду. І тут не може бути жодного сумніву, що Юдея чекала месію зі свого Давидового роду. Саме завдяки цим рукописам стало зрозумілою роль Ісуса і суть можливих махінацій, щодо його народження. За свідченням Євангелій Ісус по батьку був з Давидового роду, а по материнській лінії - з роду першосвященника Аарона, що було надзвичайно важливим для зелотів, бо ж він був нащадком двох знатних родів, царського і першосвященників, тобто «месією» Аарона і Юдеї. Таким чином зелоти, що в якості першосвященника і царя- як месія Юдеї- Ісус поведе їх до перемоги. І саме від нього чекали, що кожен його крок буде проти римлян і при цьому він буде строго дотримуватися чистоти ритуалів, яким зелоти надавали надзвичайного значення. Ісус же вважав себе зобов'язаним виконати пророцтва про прихід месії, і щоб привернути увагу натовпу він появився у Єрусалимі верхи на ослі, що не залишилося без уваги народу, який захоплено вітав його «Осана Сину Давида!»-кричали люди, в честь визнання встелюючи його дорогу своїм одягом і вітками дерев. Ісус свідомо пішов по такому шляху: загибель його була невідворотна.

Світ, в якому жив Ісус зі своїми однодумцями, був надзвичайно жорстоким і непростим, це була епоха, коли віра визначала все; і не підходяща віра у непідходящих обставинах ставала дочасною «випадковою» смертю- або на хресті від рук римлян, або від гострого ножа сікаря. Лише дуже маленька частинка таких подій відображена у Євангеліях. Новий Заповіт так пригладили і вивернули навиворіт події того часу, що й зрозуміти неможливо, чому розп'яття Ісуса навмисне позбавлено політичного контексту. Цензори послідуєчих епох намагалися відірвати Ісуса і його життя від того часу, у якому він народився, жив і помер – якою б не була його кончина. І саме цим оці цензори відділили його від юдейського контексту. Може тому сьогодні переважна більшість християн не мають жодного поняття, що Ісус ніколи ніколи не був християнином: він був з народження юдеєм і прожив все життя, як юдей. І приблизно через покоління, а може чуть пізніше, «після воздвиження Ісуса на древо», центром юдаїзму стала равинська школа в Іавнії. У цей же час розпочинаються маніпуляції з історією життя Ісуса, в підсумку чого виникла релігія, догматом, якої став не Бог, а Ісус.

Сучасні християнські ілюстратори дуже любляють зображати Ісуса із золотим волоссям, що йде разом зі своїми учнями по просторах Древньої Юдеї. Це величезний недолік їх картин, бо того часу ще не існувало такого поняття, як Євангеліє, не кажучи вже про Новий Заповіт; в ті часи християнством ще й не пахло. І якщо навіть припустити, що зображені у Євангеліях події дійсно відбувалися, то все рівно Ісус зі своїми учнями користувався б священними юдейськими книжками, адже Нового Заповіту навіть до початку другого віку ще не було, не появився він і в кінці століття. Хотя деякі тогочасні теологи намагалися створити його. Однак не дивлячись на відчайдушні потуги богословів, християнам довелося чекати на майже два століття на всім визнаний текст. І така затримка ставить під глибокий сумнів догму, що кожне слово Нового Заповіту це Слово Самого Бога. От же Новий Заповіт приписано Богу групою людей, які прагнучи влади, побажали контролювати божі прояви.

Багато сучасників вважають тексти Нового Заповіту священними істинами. Вони вірять, що це слова самого Бога, єдиний шлях до спасіння і ніяк не можуть повірити і переконатися, що ці писання треба читати, так як вони написані, бо ніякого підтексту в них нема. Адже у перші 150 літ існування християнства основним Законом залишався Старий Заповіт. Термін «Святе писання» застосовувалось тільки до книг Закону і книг Пророків-тобто до Старого Заповіту. /Ветхого Завіту/.

Як відомо, Християнська Церква поклоняється розп'яттю Ісуса Христа на хресті. Хоча євангелія же твердять інакше.

Коли і яким чином християнські теологи прийшли до переконання, що Ісус був прибитий до хреста, а не посаджений на кілок /палю/, як буквально про це говориться у грецькому оригіналі всіх Євангелій і всіх апостольських послань? Адже це зовсім інше. Таке спотворення змісту грецького переказу вперше виникло у латинському перекладі Євангелії, де замість грецького слова «ставроса» було вставлено слово «крукс»- хрест, хотя у слов'янському перекладі сказано більш-менш правильно, що Ісус був «вознесений на древо на високоє». Це і пояснює древньохристиянський звичай «кілкування», тобто довгочасного сидіння на високих кілках, як засіб позбуття своїх гріхів. Засновником цього звичаю був грецький монах – Симеон Кілок /Стопник/, який помер 1 вересня 495 року після довгочасного сидіння на кілку, тобто через 91 рік, після того, як Христос мов би був посаджений на кілок.

Яка ж була причина садити Ісуса на палю?

Ось як у сучасній раціональній інтерпретації про цей випадок трактує Євангеліє: «Один надзвичайно талановитий вчений, як всі і тогочасні вчені, був одночасно істориком і лікарем, астрономом, магом і алхіміком; володів всіма таємницями тодішніх окультних наук. Звали його Іішуа, по українські Христос, а у перекладі з древньо-сирійської мови – значить спаситель або цілитель. Час його життя до сих пір точно не встановлено. Через свої ідеї він нажив безліч ворогів серед вчених старшого покоління і декілька палких прибічників, із яких один наймолодший і духовно талановитий називався Іоаном чи Іоною, а другий старший – Симеон по єврейськи, а по грецьки Петром. Іона мабуть походив з інтелігентної сім'ї і пізніше був освіченою людиною, бо ж інакше не зміг би написати Апокаліпсис, а другий був не таким духовно талановитим, але був дуже енергійним і став видатним організатором.

Ідейні вороги «спасителя» винесли йому смертний вирок, за те що він відторгнув догмат старої віри. І призначили вони спасителю «кілкування», щоб виставити його на загальну ганьбу і добре настрахати темний натовпу, якраз у час проходження Сонця сходящого «хреста» і перед проходженням Місяцем заходящого «хреста», тобто в ту годину, коли мало відбутися місячне затемнення.

Чи посадили «спасителя» на кілка з поперечиною з самого верху, щоб тіло не опустилося занадто глибоко, чи підняли на цей кілок з петлею на шиї і закинули його руки за поперчину, щоб він не впав у петлю, коли оніміють руки, а може просто він був прив'язаний до ганебного стовпа з незрозумілою для нас метою, але потім воскрес із мертвих і після чого його почали вважати за бога, зійшовшого з небес на землю, щоб навчати людей істині.» Ось так раціонально пояснює Євангеліє смерть Ісуса, ім'я якого і означає спаситель чи цілитель.

Ісус Христос – Хто Він?

Не написав жодної книжки, однак ні одна з найбільших бібліотек світу не вмістила б книг, написаних про нього. Не створив жодної пісні, але став темою більше пісень, аніж змогли скомпонувати всі композитори разом. Не заснував ні одної школи, але учнів його не вмістили б всі університети світу.

Великі і славні мужі з'являлися на Землі і щезали. А він, як у минулому, так і сьогодні, по всі дні був і буде причиною суперечностей і протиріччя. І боротьба навколо цього Символу Протиріччя продовжуватиметься доки люди житимуть на землі.

В останні години його земного життя майже всі його покинули. До своїх прийшов- і свої не прийняли його. Невинним будучи, перетерпів смерть у найстрашніших муках.

Незважаючи на те, що дійсний мотив страти Ісуса був чисто релігійного характеру, ворогам вдалося виставити його перед преторією державним злочинцем і стратити на хресті. Страта ця не єврейського походження; якби над Ісусом був би виконаний по Закону Мойсея, то його побили б камінням. Хрест був римським способом страти і застосовувався для рабів і для тих випадків, коли смертна кара підсилювалась зневагою та приниженням. Такою стратою Ісуса прирівняли до участі грабіжників з великої дороги, бандитів і взагалі покидьків суспільства, об які римляни не хотіли марити свій меч.

В той час роль виконавців-катів виконували воїни і йому довелося перенести всю ницість, зневагу та ганьбу нових порядків завойовників. Було близько полудня. Його нарядили в одяг, котрий зняли, коли виставляли на посміховище. Були ще два смертники-розбійники, яких необхідно було стратити, то всіх трьох з'єднали разом і процесія рушила до місця страти на Голгофу, що означає "ліса гора". Засуджений до смерті на хресті, повинен сам нести це знаряддя своєї страти. Ісус ніжний і слабкий тілом не міг винести тягаря свого хреста. Назустріч процесії попався

якийсь Симон, що повертався в місто і воїни грубо, що притаман-не завойовникам, примусили його нести Ісусів хрест, бо ж не могли хазяї-римляни принизитись до того, щоб нести таку ганебну ношу. Ні одного учня в цей трагічний для вчителя час не було. Накінець процесія досягла місця страти. По єврейському звичаю засудженим було запропоновано напій з дуже запашного і хмільного вина; його давали перед стратою щоб оглушити страчуваного. Ісус пригубив напій і відмовився від нього; вирішив залишити життя в ясному розумі і повній свідомості. Тоді з нього зняли одяг і прибили цвяхами до хреста у вигляді букви "Т". Хрест був не-високий і ноги страчуваного ледь не торкалися землі. До підніжжя хреста прибивали брусок з дерева, який проходив між ногами розіп'ятого, щоб той не осунувся вниз. В інших випадках прибивали горизонтальну дощечку на рівні ніг для їх підпори.

По римському звичаю над головою страченого була прибита табличка, на якій трьома мовами було написано "Царь Юдейський". Священники дорікнули Пілату, що необхідно написати по іншому, так щоб надпис пояснював, що він фактично не царь, бо Ісус тільки називав себе царем Юдейським. Та Пілат відмовився. Прохожі насміхалися над ним. Кругом лунали дурнуваті кпини, а його стогін сприймався із сміхом і вигуками: "Ось він, хто називав себе Сином Божим! Хай тепер Отець спасе Його, якщо він потрібен Йому!". Других спасав, -а Самого Себе не може спасти". По мірі згасаання життя в тілі душа його ставала яснішою і помаленьку, помаленьку поверталася до свого небесного "Початку". Він знову віддався своїй долі; з очей зникла страшна дійсність біля підніжжя хреста і тісно злившись з Отцем, поринув в Божественне життя, яке було йому суджене і передбачуване задовго до смерті.

Страшна і жорстока особливість хресної страти полягала в тому, що в такому не природному страшному стані можна було мучитись 3-4 дні. Кровотечі на руках скоро затягувались і не були смертельними. Істинною причиною смерті було неприродне положення тіла, що викликало порушення кровообігу, страшенні головні болі, біль в серці і накінець параліч. Розіп'яті на хресті, кріпкої статури, могли навіть спати і помирали тільки від голоду. Основною метою цієї жорстокої кари була не смерть, а приниження і зневага, бо людина у своїх випорожненнях висить на хресті і з прибитими руками, нічого не може вдіяти, через вона просто гниє.

Нижній устрій Ісуса позбавив його від подібних пекельних мук. Пекуча спрага, що дошкуляє під час втрати крові, пожирає його. Він попросив пити. Один з воїнів вмокнув губку в оцет, закріпив її на тичку і приподніс до вуст Ісуса. На сході існує переконання, що якщо давати пити розіп'я-тим чи насадженим на кілок, то вони помирають скоріше; більшість вважають, що Ісуса покинув дух відразу ж після того як він випив напій-водузмішану з оцетом, що називався "поскою". Вірогідно, що смерть наступила через три години після розіп'яття в зв'язку з пекельними муками і миттєвим розривом судин. За мить до смерті він страшенно вигукнув: "Звершилося!". Голова його впала на груди і помер.

"З" "Талмуд розповідає, що вирок було виконано через побиття Ісуса /Іса/ камінням; правда далі мовиться, що він був повішений. Можливо цим хотіли сказати, що спочатку був побитий камінням, потім повішений, що в той час було закономірно./

Було близько третьої години пополудню за нашим часом. По єврейському закону заборонялося залишати тіло страченого на хресті перед суботою, а тим більше перед особливою суботою, то римляни дали вказівку прискорити смерть страченим. Воїни роздробили ноги двом страченим розбійникам, а для переконання, що Ісус мертвий один з воїнів проткнув його списом. Потекла кров і вода, що вважалося ознакою припинення життя. За римським звичаєм тіло Ісуса

повинне було залишатися на хресті, до тих пір, доки воно не ставало здобиччю птахів. Євреї його б зняли увечері щоб викинути в якесь нечисте місце, призначене для захоронення злочинців. І якби в Ісуса не було інших учнів крім бідних і покірних земляків з Галілеї, то так і було б. Але Ісус в Єрусалимі завоював симпатії декількох поважних і впливових осіб, що чекали Царства Божого. Один з таких людей Йосип з невеличкого міста Аримафеї увечері звернувся до прокуратора з проханням віддати тіло Ісуса. Римський звичай того часу велів видавати тіло страченого, тому хто його вимагає. Пілат здивувався, тому, що Ісус так скоро помер і позвав сотника, який був розпорядником страти, щоб взнати, як таке сталося. Пересвідчившись, Пілат дав згоду на прохання Йосипа.

В неділю раненько Марія з Магдалиною прийшли до гробу. Камінь від входу було відвалено, а тіла на тому місці де його залишили-не було. В той же час по всій християнській общині поширювались самі різноманітні звістки. Вигук- "Він вокрес" блискавкою роззнісся серед учнів.

Що трапилося на самому ділі? Хто міг вкрати тіло Ісуса? Цього ми ніколи не дізнаємось, бо будь які документи відсутні. Крім визначної ролі і сильної фантазії Марії-Магдалини.

Божественна сила любові і благословенні ті миті, в яких віддані і палкі почуття галюціуючої жінки дали світу Воскреслого Бога. /Згідно Луки 8-2, Марка 16. вона була одержима сімома бісами./.

За прийнятим літочисленням серць Ісуса прийшлася на 33 рік нашої ери. В жодному разі вона не могла відбутися раніше 29 -го року і не пізніше 35 року, бо в 36, вірогідно перед Паскою Пілат втратив свою посаду. Як же закінчив земне життя істинний винуватець смерті Ісуса? Закінчив він його на висоті почестей і всезагальної поваги, ні на мить не сумнівався, що він звершив визначний поступок для своєї нації. Сини його продовжували панувати серед аристократів храму. Були високомірні і жорстокі.

Відносно ж смерті нещасного Юди з Керіота ходили всілякі страшні легенди. Завіряли, що ціною своєї зради він придбав поле десь поблизу Єрусалиму. На південь від Сіона дійсно існувала місцина, яку називали Хакельдама /поле крові/. Вважали, що це була його власність, куплена за зрадництво. Кажуть, що покінчив з життям самогубством. За іншою легендою, на цьому полі його настигло нещастя, він впав і його нутроці при цьому випали на землю. І насамкінець третя легенда гласить, що він помер від водянки, яку вважали його Небесною карою. У всіх цих легендах було одне-зобразити Юду, як коварного ницого, нікому не потрібного ганебного зрадника учня і товариша.

Можливо він, усамітнівшись на своєму полі Хакельдама був нікому невідомий і вів спокійний, розмірений спосіб життя, в той час, коли його колишні друзі готовили завоювання світу і розносили чутки про його ганьбу. А можливо і те, що страшена ненависть, що звалилась на нього, довела його до крайнощів, в яких побачили перст Божий.

Чи було то насправді- невідомо, бо грецькі і римські країни про Ісуса нічого не чули, його ім'я "я" появилось у світських хроніках лише через 100 років і то лише відсторонено через бунти, які були визвані його вченням. В нетрях самого юдаїзму Ісус якогось впливу не мав.

Філон, що помер в 50-ті роки не мав про Ісуса жодного поняття. Йосип, який народився в 37-му році згадує про подібну страту в декількох словах, як про другорядний випадок і перераховуючи секти тогочасного світу- християн навіть не згадує. Юст Тиверіадський теж не називає його імені. У Мишні теж відсутні будь які відомості про його вчення. Відповідні місця в 2-х Гемерах, де засновник християнства названий по імені, були редаговані не раніше 4-го або 5-го століть.

До епохи християнства ще було дуже довго. Нова секта була ні причому в тій катастрофі, що була накреслена юдаїзму. Синагога на багато пізніше зрозуміла якій небезпеці підлягає той, хто керується нетерпимістю до свого народу.

Неприязнь до влади взяла верх над всіма і облетіла весь світ. "Християнство" зробилось синонімом "релігії." Ісус заснував релігію абсолютну, яка нічого не вимагає, нічого не визначає, крім почуття. Його символи-не встановлені догмати; це образи, про які можна сперечатись і толкувати безкінечно.

Одкровення» Іоанна остання книга в Біблії, яку вона собою і завершує. Саме тому «Одкровення» напрошується на порівняння з книгою Буття, яка започатковує Біблію. При цьому вона у своєму роді єдина книга, в цілому ні на що інше в Біблії не схожа.

Апокаліпсис і по своєму стилю, як і за своїм характером, є чужорідною книгою в Біблії, що належить до певного літературного жанру певної епохи. Однак вона включена в Біблію як її органічна частина, істотно необхідна. І це включення, як відомий біблійний догмат зробилося настільки органічним, що воно змушує забути історичні та специфічні особливості Апокаліпсису. Його літературно-історичні особливості не перешкодили ухваленню його, як християнського одкровення певного характеру. Ця юдеїстична за стилем книга синкретичного характеру перебрала риси християнського одкровення, стала християнською книгою, органічно увійшовши до складу Нового Заповіту, як одкровення про Христа і Його Церкви. Вона для нас дана як Священне Писання, як книга, написана великим апостолом християнським і належить до числа пророчих книг.

Апокаліпсису належить виняткове значення в якості саме християнського, новозавітного пророцтва: «одкровення Ісуса Христа, яке дав Йому Бог, щоб показати рабам Своїм, чому належить бути невдовзі ... Блаженний, хто читає і слухає слова пророцтва цього »(Об'явл I, 1, 3). Іоанн, апостол і євангеліст, який написав четверте Євангеліє і три соборні послання, він же є і пророком в Одкровенні. Є відмінність між пророками, апокаліптиками і апостолами, хоча є між ними і загальні риси, на підставі яких вони зближаються між собою. Пророки навчають, викривають, але також і віщують майбутнє, – іноді в загальних і абстрактних рисах, іноді ж символічно і образно, і тоді вони поєднуються з апокаліптиками.

Іоанн Богослов, євангеліст, є і тайно-глядач. Він, з одного боку, є свідок як сповідник і проповідник, апостол, слова якого суть «пророцтво» за своїм змістом. Однак його духовний образ разом з тим і відрізняється від того, що властиво пророку в його власному служінні. Саме йому не властиво пророче шукання, запитування та натхнення, у відповідь на які подається пророцтво Духом Святим як «слово Боже», як «рука Божа» на пророка. Йому показується те, про що він не питав і навіть не міг запитати, оскільки те що відкривається, перевищує людський кругозір, простягається далі його, в область трансцендентну. Образ такого божественного впливу виражається як стан «буття в дусі», в трансі, що виводить у трансцендентність. З боку людського це передбачає, очевидно, обраність, відповідно особливу гідність, коли глядач не питає, але бачить показ через ангела. При всій грандіозності одкровень Апокаліпсису, видіння тут просто чергуються, сліднують одне за одним, а потім укладаються за відомим планом у розповідь.

У відомих випадках те, що має характер апокаліпсису за своїм змістом і стилем, може ставати і пророцтвом, включаючи в себе елементи запитання-відповіді. Такі, наприклад, апокаліптичні за своїм змістом глави книги пророка Даниїла (пор., напр, Дан VIII, 27: .. «А я, Даниїл, знемігся й заслаб на кілька днів, потім встав і почав займатися царськими справами, і омовів з того видіння і не розумів його ». CP Ін., I, 3). Тут, хоча і в

загальних обрисах, виступає і особистість самого споглядальника видінь. Але цю особистість ми марно будемо шукати в Івановому одкровенні при всій його приголомшливій силі: тут ми знаходимо лише бачення таємниць, але не самого глядача, який залишається таємним, не розкривається в особистості своєї, хоча така існує.

Слід сказати кілька слів і про місце Одкровення в Новому Завіті. Одкровення займає останнє місце в Біблії, і це впливає з усього його змісту, як і особливого його значення. Зміст його присвячено тому, що може бути названо християнською філософією історії. У ньому розкриваються долі християнської церкви в світі, саме під особливим кутом зору, - як би боротьба християнства з анти християнством. Світова історія вимальована тут, як найбільша світова трагедія, в якій небесні воїнства разом з земною Церквою воюють з драконом і ангелами його, звір і блудниця борються зі святими, Христос веде сутичку і перемагає дракона, і все це завершується картиною перетворення світу. Таким чином, всі «Одкровення» присвячено одній темі, одному питанню-відповіді, - в ньому йдеться про долю церкви Христової в світі і в рамках історії. Ця тема «Одкровення» необхідна в складі Біблії, і неможливо було її уникнути, бо ж людство занурене в історію і не може недумати про своє майбутнє.

Церква має свої історичні долі, розкриття яких вона не може не шукати. Христос запанував в церкві Своїй у боротьбі зі звіром і антихристом. Відповіддю ж на ці питання, вченням про долі християнського світу в зв'язку з церквою і є «Одкровення».

Досить просто пояснюється і те особливе місце, яке «Одкровенню» властиве в Біблії, саме це є останнє місце, кінець і висновок. І цим воно природно напрошується на порівняння з тією книгою в Біблії, якій належить перше місце, саме книгою Буття. У ній міститься одкровення про творіння світу і людини, про походження тваринного буття, початку земного світу і його історії. Природно,

що інакше й не могла б початися Біблія як божественне одкровення про світ: це сам Бог повідав нам про те. Без такого одкровення і не могло б існувати людство, його відсутність означало б приголомшливу порожнечу, з якою не міг би примиритися людський дух і на цьому заспокоїтися. Але світ не тільки починається, але і закінчується в історії: початок шукає для себе кінця. [4]

Тому співвідносні є місце, займане в Біблії, як для Буття, так і для «Одкровення», початку і кінця, «Я Альфа і Омега, початок і кінець, говорить Господь, Який є і був і гряде, Вседержитель» (Об'явл I, 8). «Я Альфа і Омега, Перший і Останній» (10).

Отже «Одкровення» - закінчує Біблію і містить в собі завершення історичного світу. Тому воно є книгою про майбутнє, про те, «чому належить бути невдовзі» (I, 1, XXII, 6). Воно є книгою про кінець історії, про те, що буде, і як це буде. Це книга про історію світу, викладена в символах і образах, в самому істотному її змісті. «Одкровення» аж ніяк не є історією земних подій. Воно має свою певну задачу, особливий зміст, яке однаково не властиво як Біблії, так і загальної історії...

Разом з тим «Одкровення», очевидно, вже передбачає і включає євангельське вчення про Христа. Поза його і крім його воно є немислимим і незрозумілим, хоча воно їм не вичерпується і з ним не цілком збігається. Йому властиві власні риси, особливий догматичний та історичний ракурс, свій образ Христа. Тому слід також сказати, що і вся новозавітна, євангельська й апостольська догматика без «Одкровення» - неповна, в ньому вона знаходить своє заповнення або, принаймні, свій особливий ракурс. Можна сказати, що «Одкровення» в своєму роді є мов-би п'ятим Євангелієм. Хоча кожне з чотирьох Євангелій містить в собі

свій власний кінець як завершення земного життя Спасителя і Його земного служіння, проте жодному з них не властиво вчення про кінець світу і всієї земної людської історії у зв'язку з силою другого пришествя Христового, що є завершенням усього шляху історії світу і Церкви. Отож саме це, і тільки це, і представляє зміст «Одкровення» як книги про кінець одного з відтинків історії християнства у зв'язку з усіма її проявами, воно має в собі і щось своє, чого останнє і не містить: свій особливий, апокаліптичний образ Христа, що відкривається в історії, в боротьбі з князем світу цього, драконом, у світовій трагедії. Цей образ належить, звичайно, з'єднати з євангельським і апостольським, і в цьому полягає особливе завдання догматики Апокаліпсису. (З цим пов'язано і вчення про Церкву як Жені й Нареченій Агнця, а також і кінець світу в такому зображенні історії, де діють не стільки особи в їх індивідуальності, скільки образи духовних сил в їхньому 'єднанні...

У таких суперечках Кузьмі час від часу спадало на думку, коли саме такої липневої пори під вечір до його хати, за річкою у Немовичах, під'їхала чорна машина. Здогадався, приїхали виселяти за невступ до колгоспу. Вийшли троє, двоє вбрані не по сільському, третій з Немович. Кузьма прихопив сокиру і рушив їм назустріч, двоє відстали, немовичанин з вдаваним сміхом продовжував ходу.

«Хай тобі Бог помагає. Я голова колгоспу. Ви мене, що не знаєте... - Я останній раз вас попереджаю, не вступите в нашу артіль, вишлемо, як одноосібника за межі села!. Ми поїдемо, а ви два дні подумайте, добре подумайте!»

Кузьма мовчав. Він зазвичай відмовчувався при негараздах. Не раз переконався в твкій тактиці. Але в цьому випадку не стерпів:

«Думать, чи не думать. Однаково не піду я в ніякий колгосп.» Плавню розчепірів пальці і лезо сокири вп'ялося в землю поряд з носком трофейного німецького чобота новоспеченого немовицького голови. Якби хоч на сантиметр ближче, відсіклоб великий палець. Голова спішно позадкував до тих з ким прийшов.

Наступного дня з головою завітало сім активістів. Скопом рушили через кладку, загупали чобітьми. Коли були десь на середині кладки, балки старої кладки заскрипіли і дружно завалилися. Голова з активістами полетіли у воду.. Такі ділові і бадьорі хвилину тому, тепер вони бовталися, як цуценята

«По одному треба було йти, а не стадом» - огризнувся голова.

Може голова і не побачив, а може не хотів побачити: підпорні стовпчики з самого вершку були підпиляні і замащені мулом. Дуже тонко підпиляні і якби активісти хотіли б віддати Кузьму під суд, то вздріли б.

Активісти пішли. Однак давно відмічено, що будь який рух притягує чужу цікавість. Одні прийшли, другі присунули, будуть і треті. Кузьма добре знав це. Наступного дня його виселили.

Створенню колгоспів і проведенню колективізації Хвілосов приділив особливо багато часу. Кузьма від нього довідався, що не він один з такою долею одноосібника, адже голодне лихоліття вразило майже всю Україну, за винятком ряду західних областей. Смертельних мук голоду зазнали хлібороби південних областей УРСР (Херсонської, Миколаївської, Запорізької, Дніпропетровської). Тяжко страждали від голоду мешканці сіл та міст Подніпров'я (Полтавська, Київська, Чернігівська, Кіровоградська обл.). Винницької, Кам'янець-Подільської, Сталінської, Ворошиловградської, Харківської, Сумської, Житомирської областей. У західному регіоні, де селяни зібрали непоганий врожай, загони УПА, організовуючи опір вивезенню зерна, закликали населення допомагати голодуючим, які їхали туди по хліб. "Західняки" рятували від голоду не лише своїх земляків-українців, а й московитів, білорусинів, молдаван, які, оминаючи загороджувальні загони міліції, пробивалися з голодуючих областей РСФСР,

Молдавії й Білорусії за порятунком. Але страждали від голоду і жителі західніх областей, найбільше Ізмаїльської та Чернівецької, де в той час проходила насильницька колективізація. Сім'ям, вступаючим до колгоспів, видавали по 200 кг зерна, і вони виживали, інші - голодували, гинули. У цих двох областях того часу смертність перевищувала народжуваність. Найвищою у них була дитяча смертність. Голодуючі змушені були вживати у їжу різні сурогати, траву, листя дерев, м'ясо загиблих тварин, ховрашків.

Доходило й до канібалізму. Станом на 2 липня 1947р. в Україні нараховувалось понад 1 млн. 154 тис. виснажених голодом людей - дистрофіків. У вирі голодомору гинули в основному селяни-хлібороби, робітники.

Аналіз документів дає підстави стверджувати, що чорні жнива післявоєнного голодомору викосили в Україні понад 1 млн, переважно, селянських життів.

Отже, голод в колоніально залежній Україні 1946-1947 років був штучним, рукотворним, викликаним політикою державної комуністичної партії та уряду ССРСР, які переклали проблеми післявоєнної кризи на озлиднілий нарід. Перебуваючи під постійним репресивним тиском партії, її адміністративно-командної верхівки, українське село у перші повоєнні роки змушене було терпіти чи не найбільший пресинг від проведення хлібозаготівельної та податкової політики.

Ціною узаконеного пограбування села, напівголодного й голодного існування його трудівників поповнювалися держрезерви продовольства, збільшувався його експорт, кошти від якого спрямовувалися на розвиток військово-промислового комплексу для зміцнення країн "соціалістичної співдружності" і майбутніх союзників. Ціною післявоєнної експропріації була смерть більше мільйона людей.

Післявоєнна трагедія стала наслідком політики верхівки тоталітарної імперії, що прагнула будь-якою ціною продовжити почату в 30-их роках індустріалізацію - для створення потужного військово-промислового комплексу. Задля здійснення цього, праця селянина була перетворена на рабську.

Поповнення величезних прихованих продовольчих резервів проводилось заздалегідь розробленими плянами за рахунок вилучення продовольства з колгоспів й скорочення ринкових фондів. У 1947р. (порівняно з 1946р.) надходження зерна на внутрішній ринок скоротилось в 1,7 рази. Число знайоме: саме в 1,7 рази зросла в 1947р. смертність в Україні. У цьому ж році хліба випікалося втричі менше, ніж у 1940р.

Голод, людські втрати викликали незворотні соціально-економічні наслідки. Як і людомор 1932-1933рр., цей голод зробив свій "внесок" до подальшої економічної й духовної стагнації суспільства. Мешканці міст, завдяки внормованому постачанню за картками, легше переживали лихоліття голоду. Становище сільського населення, як вже зазначалося, було жахливо гнітючим.

Граничне обмеження чи позбавлення продуктів харчування людей, доведення їх до голоду і смерті стало в умовах тоталітаризму практикою сталінської політики, її зловісним проявом.

Зерна, зібраного в Україні в 1946 і в 1947рр., вистачило б для забезпечення хлібом усього населення. На виконання держпоставок 1947р. його було здано 436 млн 431 тис. пудів, на 206 млн 426 тис. пудів більше, ніж в 1946 р. Це свідчить про те, що післявоєнний людомор в Україні, як і голодомор 1932-1933 рр., був рукотворним.

Як бачимо, головна причина післявоєнного голодомору полягала не в прояві сил стихії, а самій сталінщині. Голод 1946-1947 рр., творцем якого стала сама система тоталітаризму, був майже точною калькою пограбування села під час голодомору початку 30-х років, це була війна проти українського народу.

Голодомор, організований сталінською тоталітарною імперією шляхом злочинної партійно-державної політики СРСР щодо селян, перетворених на кріпаків, ігнорування життєвих інтересів населення України, був черговою спробою ґеноциду й етноциду. Розгорнувши у тоталітарній державі шалену боротьбу проти всього національного, боячись вільних республік, прагнення й боротьби українського народу за незалежність, верховна влада СРСР на чолі зі Сталіним спиралася на масові репресії і терор.

Мовлячи в доповіді на XX з'їзді КПСР про виселення з рідних місць цілих народів, М.Хрущов зазначив, що "...українці уникли цієї долі тому, що їх було надто багато і нікуди було вислати. А то б (Сталін) і їх виселив". Владою людомор замовчувався, був суворою державною таємницею.

Важливим питанням є визначення періоду тривалості цього голодомору. Післявоєнний голод, нібито, був, на перший погляд, і це частково так, для населення природнім продовженням страждань та голоду воєнного часу. У більшості регіонів справжній голод розпочався вже в кінці 1945р, наростав у 1946р., свого апогею досяг узимку - навесні 1947р., дещо спадав восени 1947р., але в цілому ряді областей продовжувався й після 1947р., у багатьох місцевостях - до кінця 40-х років, а недоїдання було й на початку 50-х років.

Щодо географії лихоліття, то є всі підстави констатувати, що страждали люди по всій Україні. Ще раз підкреслимо, що смертельною мірою відчували це лихоліття жителі південних областей УРСР: Ізмаїльської, Одеської, Херсонської, Миколаївської, Запорізької, Дніпропетровської.

Голодувало населення ряду регіонів РСФСР, Молдавії, але найтяжче й найсильніше голод уразив Україну.

Масштаб післявоєнного голоду, звичайно, був значно меншим від обсягу голодомору 1932-1933 рр., та й наслідки його були катастрофічними...

А життя струміло своїм руслом. Дні змінювалися ночами, спогад з спогадом полонили розум. Яюсь прийшла на думку згадка, як побралися з Параскою.

Побралися вони ще до Різдва. На м'ясиці. Він жив за річкою, а Параска на Вигоні. Називали їх Ковпаковими. І носили вони довгі коси. Жили бідно, як усі тогочасні поліщуки.

Старший внук Кузьми Іванко так згадує про свою бабусю. Я вам чесно скаж, з Параскою батьку поталанило. Майже все своє життя провести поруч із видатною, а можливо, й геніальною людиною. Та це я усвідомив значно пізніше. Тоді ж, у 50—60-ті роки минулого ХХ століття, вона була для мене просто бабусею, мамою моєї мами, що розповідала казки, легенди, всілякі історії, до якої приходили за порадами й ліками на наш хутір люди з села Немовичі і навіть із інших сіл. Саме вона годувала мене смачними борщами і ще смачнішою гарбузовою кашею, казковими соколикми — варениками з вишнями.. Параска була звичайною поліською селянкою, напівграмотною. Усе життя вона працювала на власному обійсті, збирала ягоди, гриби, лікарські (бабуся казала «пекарствені») рослини.

Вона була невисокою, тихою, мовчазною, але коли починала говорити... У якійсь казці з вуст дівчини-красуні вилітають перли-самоцвіти. Такі ж дорогоцінні перли падали з вуст бабусі Параски. То були слова, що складалися в прості, але які образні, цікаві й глибокі думки! Пізніше я не раз казав: от якби мені тоді теперішній розум, скільки мудрих думок, історій, казок, поліських міфів, легенд, почутих від бабусі, я би записав. Мабуть, у давнину такі, як Параска, й творили те, що залишалося в пам'яті нащадків як усна народна творчість. Як народна мудрість. Чи не найскептичніше до бабусі й неїних (люблю це поліське слово) оповідей ставився її чоловік, а мій дід). Я не зустрічав пари контрастнішої, ніж дід і баба. Дід був суворий, як у нас казали, нарваний до роботи, не давав спуску й перепочинку ні собі, ні близьким і як міг беріг свій хутір. Він єдиний із господарів категорично

відмовився переселятися до села в часи ліквідації хуторів. А поки не став вулицею базового села Немовичі. Бабусині історії дід називав побрехеньками, і все ж, зауважу, при всій його домашній авторитарності, навіть деспотизмі, нерідко, нагримавши на бабусю («бабська глупота» і т. д.), робив так, як вона радила. Баба Параска була глибоко віруючою людиною, щонеділі й на великі й малі свята ходила до церкви в сільську церкву Пресвятої Параскеви Сербської, збудованої ще 1771 року,

Та разом із вірою (знала напам'ять безліч молитов і цілі сторінки з Біблії) в ній уживалося язичництво, древні вірування й повір'я, знання глибинного, здавалося, бозна з яких глибин видобутого фольклору і правічної народної філософії. Такою япам ятаю бабу Палажку...

- «А, я найбільше любив діда, а ще я сильно його заповажав після розповідей про вовків» – авторитетно зауважив меншенький Петро, який досі слухав захоплену розповідь брата.

«Одного разу я напросився з дідом піти до лісу. Ми перейшли поле Ромашівку і заглибились в гущавину.

-«Діду розкажи мені про вовків» – попросив я його, знаючи добре, що для діда означає вовк.

Дід перехрестився і почав повільну оповідь: -« Вовк – животно сильна, розумна і безпощадна. Вовк ніколи не зможе бути сторожовим собакою: він боїться незнайомих людей і буде ховатися від них, замість того, щоб гавкати. вовки живуть максимум до 15—20 років, але вже у віці 10—12 років в них виявляються ознаки старіння. Що їдять вовки? Вовки ніколи не упускають шансу поїсти. Найчастіше, живучи в найсуворіших куточках планети, вовки поїдають своїх пораних або хворих родичів. Крім того, вовка, що врізався в капкан, мисливцям слід забрати якомога швидше, оскільки дуже великий ризик того, що інші вовки виявлять його і з'їдять. Коли вовк голодний він може зісти 10 кг відразу. Одного разу поблизу Немович трапилась така жахлива історія Якось вигнали стадо корів попастись за сільською околицею. Худоба у 30 голів безпечно розбрелась по бур'янах і чагарниках. Короткий день спливав непомітно, хоча до заходу сонця ще залишалось з півтори години. Та мирно дочекатись кінця денного випасу тоді не довелося...

Пастухи запевняли: їх було не менше п'яти, і діяли вони надзвичайно злагоджено і зухвало. Як по команді, кинулись у стадо і перш за все відділили дорослих корів від молодняка. Перелякані тварини кинулись урізнобіч і багато з них відразу загубились у хащах бур'янів. Там їх і наздоганяли дужі сірі хижакі. „Це було так несподівано, що пастухи навіть не встигли злякатись — навпаки, намагались криком здійснити гамір, щоб хоч якось відігнати звірів. Та все даремно: з різних боків долинали лише тріск чагарників та рев переляканої на смерть чи пораненої худоби. Як довго тривав цей вовчий розбій, пастухи точно сказати не могли. Відомо лише одне: вовки залишили телят у спокої лише тоді, коли вволю повечеряли свіжиною, залишивши після себе, що називається, ріжки та ніжки від трьох телиць та ще живого пораненого бика з відгризеним вухом і рваною раною на боці, через яку виглядали легені... А господарі потім ще до самої темряви збирали по навколишніх полях і лісосмугах свою ошалілу від страху худобу.

Дід посмів тоді мені найцікавіше, це те, що у нас водяться не справжні вовки, а такі собі гібриди вовка і звичайної, але здичавілої собаки. Відповідно і манери у такої помісі доволі зухвалі: вони не дуже бояться людей, відженеш — через деякий час знову повертаються. Шкоди, звісно, нароблять, а от щодо небезпеки для людей — це навряд. Напасти на людину вовкособака (чи собакововк?) може лише у виняткових випадках: або у період тічки, або — поранений. Цей покруч майже не відрізняється на перший погляд від справжнього вовка: здоровенний,

яким йому і належить бути, звір з вовчими іклами, які не викликатимуть при зустрічі особливого бажання тісніше вивчати його вдачу...

Та звір іноді біжить не лише на здобич, а й на ловця: переконував мене дід. - Особливо небезпечний скажений звір. Здоровий вовк і заражений сказом, зовні особливо не виділяються, але манера поведінки видає хворого. Для зовнішності зараженого вовка характерно: опущена голова, каламутний погляд, зіжмаканий шерсть, з рота може йти слина, а хвіст підгорнутий. Він може посеред дня зайти в село і буде тільки один - немає сумнівів, вовк заражений сказом. У вовків прийнято йти хворому тварині зі зграї.

Якщо самотнього звіра, не дай Боже, зустрінеш в лісі або на відкритій місцевості - він сто процентів здоровий. Чомусь тільки хворих вовків-одинаків тягне до поселень людей, причому, навіть вдень. Для здорової особи немає необхідності нападати на людину.

Але бувають винятки. Якщо тобою зацікавилася зграя вовків, бігти не можна. По-перше, це неможливо. По-друге, це тільки спровокує звірів. У такій ситуації починай задкувати назад, але не обертайся спиною - можеш спровокувати напад. Як варіант - починай голосно і багато говорити, тільки не кричати! Такий спосіб допомагає відлякати не тільки вовків, але і інших хижих тварин. Під час розмови, бажано відступати назад і постаратися обережно залізти на дерево.

Якщо зустріч відбувається в селі, тоді слід і бігти, і обертатися спиною, головне - швидше закритися за дверима будинку, хліва, будь де. Не слід забувати, що тварини дуже добре реагують на страх, тому не втрачай самовладання в будь-якій ситуації...

Наш дід завжди твердив: - «Вовк – звірина сильна і розумна, можна сказати – мудра, чесна. Бо ніколи не бере більше, чим йому потрібно. Цей звір, то людина навиворіт. Все, що знаєш про людей, забудь коли співіснуєш з вовком. Інакше вовк завжди буде зверху, завжди буде першим. Вовк знає, що ти від нього хочеш, бо сам зазвичай нічого не хоче від тебе. Хіба помішаєш йому в полюванні чи необачно сам залізеши йому в зуби. Вовк-споконвічний ворог. Слабші і лагідніші з них перетворилися на собак, а підступні і злі залишилися вовками і ніяк не можуть подружитися з людиною.

Ось так дід Кузма вчив дідей і своїх внуків мисливської справи, вчив як привабити вовка. Мав для цього дудки зкручені з берестової кори. Одна видавала протяжне і жахливе виття. Сумною луною котилося воно лісами манівцями. Не зразу на нього відкликалася вовча зграя. Тоді Кузьма діставав другу дудку – і німоту ночі розтинала стурбований клич вовчиці. І тоді вторив цьому заклику другої дудки зловісний хор вовчих горлянок. І лис не ішкнув у паралічі страху. Дід налаштував свого трофейного, знайденого в партизанському схроні, руського карабіна, ставив на розсошину і чекав...

Вовки виринали, наче примари, без найменшого шуму, і темними тінями сунули на освітлену місяцем галявину. Дід спускав гачок – раз за разом і сірі мішки вовчих тіл підкидало вгору і пластом клало на землю.

Як же страшно звучить голодна вовча арія в тиху морозну ніч!

Одного разу раненого вовка ми з дідом нагнали за версту від місця його танення. Вовк обернувся на кроки й оскалмвся. Ікла в нього теж були криваві, а очі відблискували колючою злобою. Лише тоді я збагнув, який це лютий звір.

«Переярок, - пояснив дід і тихенько скомандував: - Візьми дрючок і підійди до нього. Знав би він, якими дрючками зробилися мої ноги, ледь пересунів я ноги на кілька кроків.

«Удар його!»

Перший удар. Вовк перехопив дрючок і смикнув на себе. Я ледь не впав на нього, але встояв. Я вирвав огризок дрючка і щосили гепнув ним по голові звіра. Той загарчав і поволі затих...

-« А тепер пішли звідси» - сказав дід.»А з ним що буде?..» - « Вовки прикінчать і зжеруть і переберуть з його тушею твізапах. Запах переможця й хазяїна цього лісу».

Отак, живучи відлюдниками на хуторі, ми посягали дідову науку.

Вовки дуже вже остогидли нам. Забиралися в загорожу до овець, крали на пасовиську телят, а зимою крали і собак. Тож час від часу ми з дідом бралися за надзвичайно цікавий промисел.

Вовки довго примірялись до покладеної нами приманки, хоча й вона ввечері звично паслася на дальньому заміжку. Як злодії, сіроманці висувалися з високої трави і обережно, обережно підступали до лоступної живини. Дід очікував...

І в момент нападу вовка на телятко, дід зустрічав їх кулею зі свого безвідмного карабіна. Клав прицільно двох- трьох, решта втікали і не скоро знову заявлялися на наш хутір.

-«Я, онук свого діда, пізнав силу й іншої зброї, безмірно надійнішої, ніж нещадна куля.»Звір почує твоє нутро навіть беззбройного. А ще коли в поєднанні з миром у твоїй душі,всякий звір відступатиме. Тоді ж ти для нього теж повноцінний звір, а не слабенький чоловік» - так навчав мене дід.

У розповідь сина втручається батько.-«Мій батько читав ліс, як мій син книгу. Про ходу звіра йому стрекотали сороки й погойдування верхівок дерев й чутливі віти сосен. Нездарма він себе називав сином лісу. За химерними петлями на снігу він вгадував скільки тут бігало зайців і як вони зуміли вціліти від лисиці. Стріляв батько на голос і цілив без промаху. Помічав дерева зарубками і добре пам'ятав для чого вони і куди ведуть. Босоніж відчував рідземну воду, передчував негоду і засуху. Після враження блискавкою закликав гадюкі лікував зіллям. До свого пса говорив наче той розумів його.

Здається мій батько нічого не боявся ні на цьому світі, ні на тому. Хіба одного вмерти не в ліс, а в ліжку, за що більшість з нас ревно моляться. І та к воно й сталося. Бо,мабуть, думати треба про те, що хочеш мати, а не про те, що не хочеш. Саме це було виписано на «мудрому дереві» його роду.

Не слід забувати про рукотворну річечку.Зараз того потічка поблизу нашого обійстя вже нема. Лише поїнде після затяжних осінніх дощів в окремих місцях його русла утворюються маленькі озерця. Потічок той батько пустив побіля свого двору, щоб можна було розширити своє господарство, а саме більше для того, щоб напоїти сім'ю і худобу, адже по воду до річки Язвінки треба було йти сто двадцять кроків. Літом за погожої днини це навіть було приємно, а от восени та зимової негоди дорога до річки ставала неприємним щоденним випробовуванням.Коли батька відселили за не вступ у колгосп на хутір тут колодязя не було тому, що після двадцяти сантиметрового шару землі залягає біла глина, яка не дозволяла вирити колодязь. Тож мій батько вирішив виправити помилку матінки природи...

Вирішив копати. Спочатку вдарив шурфи на твердість.На щастя глиняний кряж розпочинався за півсотні кроків до річки, тож найтяжче буде прокопати другу півсотні кроків від обійстя. Батько копав канаву шириною двох метрів, сочатку розмітивши межу берегів. Відлюдник копав, копав надіючись лише на свою поліську витривалість..Земля була середньо важка.- торф з бурою глиною.Скільки віків мали скидати ліси хвою, листя, деревину, щоб утворився шар ґрунту у дві долоні.

Копав батько розмірено, не доводячи себе до поту. Бо піт приведе до простуди. А така рівна робота зігріє кров і кості. Копання – то воляча робота. А віл, як працює:

розмірено, спроквола, розмірено і безупинно доки його не зупиниш. За його дитинства, коли селянин не міг стягтися на коня, орали волами. І він малий з жалістю ходив біля цих лагідних могутніх «корів». Ні він не втягувався по «чорному» в роботу, як віл. Знав межу сили. Батько знав, що йому копати до першого снігу. На цілу осінь щонайменше. Польові роботи закінчилися, тож можна починати...

Розмітив і на кожен день планував собі метри, які потрібно вирити. Копав, одночасно формуючи шар родючого ґрунту на березі. Щоб не втрачати час намагався менше вживати води. Двічі на день пив теплий чай з шипшини. Жовував крайчик хліба з жовтим салом. Півгодини відпочував і знову копав. Кожного ранку відмірював собі роботу і знову копав.

До Покрови батько викопав дві третини від наміченого. Више по руслу Язвінки, встановив дощану загороду подібну на шлюз і пустив воду. Вода жваво заструменіла через отвір у загороді і невдовзі заповнила рукотворне кузьмове русло. Помилка природи була виправлена на вісімдесят кроків, тобто до води з обійстя треба вже було добиратися лише сорок кроків.

А батько рив далі, копав в одну душу. Дні ставали меншими. Отож решту сорок кроків батько докопував з білими мухами, але до морозів вода добралася до нашого двору. Я тоді був ще малим, але добре пам'ятаю радість мамі і батька. Наступної осені ми з батьком продовжили канаву і приєднали її до Язвінки нижче по течії. Так біля нашого двору захлюпотіла маленька річечка з проточною чистрою водою. Потім, через десять років, я вже викопав колодязь, а канавка заросла і з роками зникла...

Таке одноосібництво тривало до початку дев'яностих років. Розпався Радянський Союз, помирали колгоспники і перестали ми відлюдьками» - завершив нашу розмову спадкоємець Кузьми...